

Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

Jos Houtsma

j.houtsma@planet.nl

NEERLANDISTIEK.NL 09.03; GEPUBLICEERD: [augustus 2009]

1. Inleiding¹

In 1883 sluit Gerrit Kalff zijn monumentale studie *Het lied in de middeleeuwen* af met een bespreking van wat hij noemt de 'verdere lotgevallen der oude liederen'. Hij wil laten zien dat de laatmiddeleeuwse liederen zoals we die kennen uit het *Antwerps Liedboek* van 1544 en uit andere bronnen uit dezelfde periode 'reeds gedurende de laatste helft der zestiende eeuw door andere liederen worden verdrongen, ofschoon zij nog in aller herinnering blijven leven; dat zij in de 17e eeuw meer en meer vergeten worden en in de 18e, op weinige uitzonderingen na, nog slechts bij het volk bekend zijn.'²

Kalff heeft de taak die hij zich stelde scherpzinnig en met grote eruditie volbracht. Het beeld dat hij schetst, heeft school gemaakt, en is nog in de jaren zestig van de vorige eeuw in de populariserende literatuur terug te vinden.³ Toch is het niet meer echt aanvaardbaar. Waar Kalff in zijn studie sprak over 'oude liederen' of 'volksliederen', stonden hem uitingen van een geïdealiseerd volkskarakter voor ogen, met wortels die teruggaan tot ver voor de oudst bekende vastlegging. Tegenwoordig kijken we daar anders tegen aan. Wat wij zien is een corpus van liedteksten waarvan vertegenwoordigers bekend zijn vanaf ongeveer het eind van de vijftiende eeuw. Wat deze liederen gemeenschappelijk hebben, is dat ze anoniem zijn overgeleverd en dat het regelmatig voorkomt dat verschillende representaties van hetzelfde lied sterke onderlinge verschillen vertonen: het zijn populaire liederen, liedteksten die door gebruikers werden gezongen, thuis, op straat, op het werk en bij gezellig samenzijn.⁴ Op het moment dat het in ons gezichtsveld verschijnt, kenmerkt het grootste deel van dit materiaal zich door een stijl die ik zou willen aanduiden als 'retoricaal': de liederen zijn kennelijk afkomstig uit het milieu van de rederijkers; ze zijn niet-metrisch, maar zijn gedicht met veel aandacht voor de vorm, wat zich uit in ingewikkelde, soms overdadig rijmende strofenvormen. Een ander - kleiner - deel zou ik willen aanduiden als 'traditioneel': de teksten kenmerken zich door eenvoudige strofenvormen, assonantierijmen, en een typisch balladeske verteltrant, met een externe verteller, veel scènes in de directe rede, tijdsprongen, en

¹ Veel dank ben ik verschuldigd aan Clara Strijbosch, Dieuwke van der Poel en Johan Koppenol, voor commentaar op eerdere versies van dit stuk.

² Kalff 1883, hoofdstuk IX, p. 675.

³ Zie bijv. Prick van Wely [1966].

⁴ Zie Houtsma 2003. Zie over de variabiliteit van de liederen ook Gerritsen 1992, Houtsma 2005, Houtsma 2007.

met gebruikmaking van stijlkenmerken als parallelisme en uitbreidende herhaling.

Van populaire liederen is aannemelijk dat ze onderhevig zijn aan mode. Liedteksten, melodieën kunnen nog zo aansprekend zijn, ze hebben een beperkte houdbaarheid, en het ligt in de lijn van de verwachting dat ze na langere of kortere tijd in vergetelheid raken en worden afgelost door nieuwe 'hits'. Het populaire lied zal er in de vroege zestiende eeuw anders uitzien dan aan het eind van die eeuw, of in de zeventiende eeuw, de achttiende eeuw en later. Vanuit deze visie is een vraag die zich opdringt wat we eigenlijk te weten kunnen komen over de circulatie van populair liedmateriaal, vanaf het moment dat het in de late middeleeuwen voor ons zichtbaar wordt.

Ik wil in dit artikel proberen een bijdrage te leveren aan de beantwoording van die vraag door - via bestudering van het bronnenmateriaal, maar ook gretig gebruik makend van de rijkdom aan gegevens van de Nederlandse Liederbank⁵ - achtereenvolgens aandacht te besteden aan een vijftal gedrukte verzamelingen van populaire liedjes die bewaard zijn gebleven uit het eind van de zestiende- en het begin van de zeventiende eeuw (paragraaf 2) en aan een aantal bijzondere verzamelingen van 'oude' liedjes uit de zeventiende- en achttiende eeuw (paragraaf 3). Ik bespreek de bundels, en ik kijk naar de verhouding van de in de bundels opgenomen liedjes ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het oudere liedmateriaal. In de slotparagraaf probeer ik de conclusies te formuleren die uit de bestudering van het materiaal getrokken kunnen worden.

2. Liedboeken uit de late zestiende en vroege zeventiende eeuw

We mogen aannemen dat gedrukte verzamelingen van populaire liederen in de zestiende eeuw in trek waren. Van het beroemde Antwerpse *Schoon Liedekens-boeck*⁶ is weliswaar maar één exemplaar overgeleverd, uit 1544, maar we weten dat het tenminste twee eerdere drukken moet hebben gekend. Bovendien zijn er sporen van andere, latere edities aangetroffen.⁷ Het is aannemelijk dat er ook andere liedverzamelingen zijn gedrukt, maar daarvan zijn geen exemplaren overgeleverd.⁸ Dat verandert aan het eind van de zestiende en in het begin van de zeventiende eeuw. Vanaf 1602 verschijnt er in de noordelijke Nederlanden een reeks fraai uitgevoerde en geïllustreerde boekjes, waarin aan een jeugdig publiek een schat van moderne, en voor het grootste deel niet eerder gedrukte liederen wordt gepresenteerd, vaak afgewisseld met sonnetten, elegieën en bruiloftsdichten: *Den nieuwen Lust-hof*⁹, *Den Bloem-hof van de Nederlantsche Jeucht*, *Apollo of ghesangh der musen* en andere.¹⁰ Naast deze 'moderne' liedboeken, kennen we uit deze periode echter ook een aantal - eenvoudiger uitgevoerde - boekjes met liedteksten, die gezien hun voorkomen elders, hun anonimiteit en hun variabiliteit kennelijk tot het oudere populaire repertoire hebben gehoord. Het betreft bronnen die allemaal afkomstig zijn uit

⁵ Tot 1600 is de Liederbank nagenoeg compleet. Uit de zeventiende eeuw zijn in augustus 2008 niet minder dan 27.000 liederen opgenomen, vooral uit gedrukte bronnen. Voor de achttiende eeuw en later is de dekkingsgraad lager.

⁶ *Een schoon Liedekens. Boeck inden welcken ghy in vinden sult. Veelderhande liedekens. Oude ende nyeuwe Om droefheyt ende melancholie te verdrijuen.* Voortaan aangeduid als *Antwerps Liedboek*, AL. *Liederbank*: [AntwLb1544](#). Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de uitgave *Antwerps Liedboek 2004*.

⁷ Zie *Antwerps Liedboek 2004*, p. 25-33.

⁸ Ook uit veilingcatalogi, inventarissen e.d. zijn voor zover mij bekend geen titels bekend.

⁹ Amsterdam 1602, herdrukken in 1604, 1607, 1610.

¹⁰ Zie over deze liedboekjes *Grootes 1987*, http://www.dbnl.org/tekst/groo028jeug01_01/index.htm; *Porteman & Smits-Veldt*

Amsterdam:

- De oudste van deze bronnen is *Een Aemstelredams Amoreus Lietboek*, in 1589 uitgegeven bij Harmen Jansz. Muller (voortaan *AALb 1589*).¹¹ Het enig overgebleven exemplaar wordt bewaard in de bibliotheek van de Poolse Academie van wetenschappen in Gdansk (het vroegere Danzig) onder signatuur *Dg 432*. We kennen de bundel sinds Joh. Bolte er in een artikel van 1890 de aandacht op vestigde.¹²
- Uit 1591 kennen we *Het Nieu Amstelredams Lied-Boeck*, uitgegeven door Barendt Adriaensz, *inde Warmoestraet, Int Gulden Schrijff-boeck* (in het vervolg *NiALb 1591*).¹³ Ook van dit liedboek is maar één exemplaar overgeleverd, dat wordt bewaard in de Gentse UB (BL 7099 / 2¹⁴). De volledige titel - *Nieu: Amstelredams Lied-boeck, vol Amoreuse nieu Jaren, Mey-Lieden, Tafel Liedén, en veelderhande vrolijkke ghesangen, Nu op nieu vermeerderd* - suggereert dat we met een heruitgave te maken hebben.
- Uit 1605 dateert het *Nieu groot Amstelredams Liedt-boek: inhoudende alderhande Tafel, May, ende andere Amoreuse Liedekens, seer vermaeckelijck voor alle jonge lieden* uitgegeven door Hendrick Barentz., eveneens in de Warmoesstraat, *int gulden Schrijffboeck*. (*NiGrAL1605*)¹⁵ Ook van dit liedboek kennen we maar één exemplaar, bewaard in de Koninklijke Bibliotheek (5 E 1:2).
- Eveneens uit 1605, en uitgegeven in hetzelfde huis, is het *Princesse Liet-boec: Dat is Der Jonckvrouwen Clachtighe Sentbrieven (Heroidum Epistolae ghenaeft) int Latijn beschreven: Door Ovidius Naso. Ende by een Lieff-hebber der Accoleye Sangs-wijsse (elck met zijn stemme) in dichte ghemaect. Noch zijn hier by-ghevoecht verscheyden Amoreuse Liedekens. Midtsgaders een Nieu Amoreus Liet-boec (te voren niet gedruet geweest) van verscheyden Redenrijckers in dicht gestelt* (*PLb1605*).¹⁶ Van het *Princesse liet-boeck* kennen we een exemplaar in de KB (5 E 1). In de literatuur wordt ook naar het *Princesse Liet-boec* verwezen onder de titel *Eerste en Tweede Nieu Amoreus Liedt-boeck*. Het gaat dan om een exemplaar in de Leidse universiteitsbibliotheek (1497 G 18), dat op de titelpagina van het eerste deel na identiek is aan het *PLb1605*.
- En tenslotte is er een ongedateerde vroeg zeventiende-eeuwse bron, een nogal zwaar beschadigd boekje, waaraan een titelpagina ontbreekt, en dat in 1984 is uitgegeven door J. Klatter onder een titel die gebaseerd is op de kopregels: *Amoreuse Liedekens* (*Aml1613*).¹⁷

2008, 193-198. Zie ook [Keersmaekers 1981](#), [1985 \(1\)](#) en [1985 \(2\)](#).

¹¹ Of in verkorte vorm *AALb*. *Liederbank*: [AALb1589](#). Het liedboek is ontsloten via de [DBNL](#).

¹² [Bolte 1890](#).

¹³ Of in verkorte vorm *NiALb*. *Liederbank*: [NiALb1591](#). Ontsloten via de [DBNL](#).

¹⁴ 7099 / 1 is een exemplaar uit 1716 van het *Haerlems Oudt Liedt-Boeck*. Zie hieronder, paragraaf 3. .

¹⁵ Of in verkorte vorm *NiGrAL*. *Liederbank*: [NiGrAL1605](#).

¹⁶ Of in verkorte vorm *PLb*. *Liederbank*: [PrinsesseLb1605](#). Het eerste deel van het liedboek in de [DBNL](#). Facsimile's van het volledige boekje op de [ursicula](#)-website van de Universiteit van Leiden.

¹⁷ [Klatter 1984](#). In verkorte vorm *Aml*. *Liederbank*: [AmoureuzeL1613](#). *Amoreuse Liedekens* wordt bewaard bij de Openbare Bibliotheek Amsterdam (213-A-17).

2.1. Een Aemstelredams Amoreus Lietboek

Harmen Jansz. Muller, de uitgever van *Een Aemstelredams Amoreus Lietboek*, is een Amsterdamse drukker van wie de STCN tussen ca. 1572 en 1615 niet minder dan 73 titels kent, de meeste van politieke, humanistische en ook wel literaire aard.¹⁸ Met AALb1589 heeft Muller een eenvoudig boekje afgeleverd, in oblongformaat, waarin, in een gotische letter, heel compact gezet in twee of drie kolommen, lang niet altijd één versregel per regel, 134 liederen zijn opgenomen. In het exemplaar van het liedboek dat bewaard is, ontbreekt één katern, de pagina's 65-80. De incipits van de liedjes die op deze bladzijden hebben gestaan, kennen we uit de index. De liederen zijn grotendeels alfabetisch geordend. Er is evenwel een aantal opvallende afwijkingen. De bundel valt uiteen in drie delen, ieder eindigend met het woord *FINIS*. Het eerste deel bestaat uit een inleiding, onmiddellijk gevolgd door acht liederen op de letter A en één met het incipit *Int soetste van die Meye*. Het tweede deel begint met een zevenregelig versje *Totten Leeser*, gevolgd door 83 liedteksten op de letters B-I, waarbij de liederen 60-63 zich onttrekken aan de alfabetische volgorde, evenals het laatste lied *Bedrijft vreucht, maect reyn geneucht*. Het derde deel bestaat uit liederen op de letters L-W, met uitzondering van het slotlied, *Die soete coele Mey, is ons ontdaen*. Het zou kunnen zijn dat de merkwaardige verstorring van de alfabetisering erop wijst dat het boekje zoals we het kennen niet een exemplaar is van de oorspronkelijke druk. Er zou hier nog eens afzonderlijk naar moeten worden gekeken.

Bij vergelijking van de tekst van titel en inleiding van *Een Aemstelredams Amoreus Lietboek* met de overeenkomstige teksten in het *Antwerps Liedboek* van 1544, blijkt onmiskenbaar dat de samensteller van het Amsterdamse liedboek zich heeft laten inspireren door zijn Antwerpse voorganger:¹⁹

AALb1589:	Antwerps Liedboek:
Een Aemstelredams, Amoreus lietboek, nu nieus wtgegaen waer in begrepen zijn alderhande Liedekens, die in geen ander Lietboecken en staen, meestal met zijn voys oft wijse daer bi gestelt om alle droefheyt, melancolie te verdrijuen. 1589.	Een schoon liedekensboek in den welcken ghy in vinden sult veelderhande Liedekens, oude ende nyeuwe, om droefheyt ende melancolie te verdrijven. Item hier sijn noch toghedaen meer dan veertichderhande nyeuwe liedekens die in gheen ander liedekensboecken en staen.[...]
Totten vrolijcken Zangher Saluyt. Ghi sult weten dat in dit boecxken vergadert zijn tot uwen solase, veelder hande Amoreuse Liedekens, Oude ende Nieuwe, ende sommige Nieuwe, die noyt in Printe en zijn gheweest. Ende op dat ghy lichtelic vinden sout t'ghene dat ghi begeert te singen, so zijn dese Liedekens gestelt na d'ordinantie van den A, B, so dat alle die Liedekens die met een A, beghinnen staen voren, die met een B, beghinnen daer, die met een C. beghinnen daer nae, ende [.....] voort [volgende]. [...]	Totten vrolijcken sanger: saluyt! Ghi sult weten dat in dit boecxken vergadert zijn tot uwen solase veelderhande amoreuse Liedekens, oude ende nieuwe, ende sommige nieuwe die noeyt in print en zijn geweest. Ende opdat ghi lichtelic vinden soudt tgene dat ghi begeert te singen, so zijn dese Liedekens gestelt na dordinantie van den ABC, sodat alle die Liedekens dye met een A beginnen staen voren, die met een B beginnen daerna, die met een C beginnen daernaer ende also voort vervolgende.

¹⁸ Zie over AALB ook [Van der Poel 2008](#).

¹⁹ Ik citeer het *Antwerps Liedboek* naar de uitgave *Antwerps Liedboek 2004*. Het *Aemstelredams Amoreus Lietboek* citeer ik naar de uitgave in de [DBNL](#), gecollationeerd met scans van het origineel; kennelijke transcriptiefouten zijn stilzwijgend hersteld.

Er zijn ook inhoudelijke overeenkomsten. Niet minder dan 40 *AALb*-teksten kennen we uit het *Antwerps Liedboek*. De meeste van deze teksten stemmen dusdanig getrouw overeen met de parallellen uit 1544, dat aangenomen mag worden dat er rechtstreekse ontlending in het spel is geweest. Er zijn evenwel ook parallelteksten die afwijken. Zeven teksten kunnen worden geïdentificeerd in andere oudere bronnen. De rest van het *AALb*-repertoire betreft liedgoed dat rond 1589 voor het eerst opduikt, en dan doorgaans in Hollandse bronnen. Zie voor een overzicht van alle concordanties [bijlage 1](#).

De meeste van de liederen in *Een Aemstelredams Amoreus Lietboeck* - ook van de liedteksten die *AALb1589* deelt met het *Antwerps Liedboek* - kan men karakteriseren als retoricaal. Naast een groot aantal lyrische liederen telde ik zes dialoogliederen. Van de verhalende liederen zijn er tien met een ik-verteller, vrijwel allemaal in de retorische stijl. Veertien van de verhalende liederen springen er uit doordat ze een meer traditioneel karakter hebben. Twaalf van deze veertien zijn ook in het *Antwerps Liedboek* vertegenwoordigd, twee niet.²⁰ Het is goed mogelijk dat het hier liederen betreft die buiten ons zicht al een lange carrière achter de rug hebben; maar er is geen enkele reden om uit te sluiten dat ook in de tijd van samenstelling van *AALb1589* nog in traditionele stijl werd gedicht.

Opmerkelijk is dat in de opschriften van de *AALb*-liederen het woord 'oud' maar zeven keer voorkomt. Niet minder dan 80 liedjes worden expliciet als 'nieuw' gepresenteerd, waaronder een niet onaanzienlijk deel van de *AL*-parallellen. De suggestie is dat voor de samensteller van *AALb1589* 'nieuw' niet refereerde aan de veronderstelde recentheid van de liedteksten, maar eerder aan hun veronderstelde onbekendheid bij het publiek.²¹

2.2. Het Nieu Amstelredams Lied-Boeck

Van Barendt Adriaenz, uitgever van het *Nieu Amstelredams Lied-Boeck*, kent de STCN uit de periode van 1588 - 1611 47 titels, literaire, humanistische, politieke maar ook religieuze. Het *NiALb1591* is net als *AALb1589* een oblongboekje, gezet in een gotische letter. De tekst is ruimer gezet dan die van *AALb1589*: over twee kolommen. *NiALb1591* ziet er wat verzorgder uit: steeds één versregel per regel. In het *NiALb1591* zijn 156 liedteksten opgenomen, geordend in vijf groepen: na een groep *Amoureuse Nieuwe Jaer Lied* volgen *Amoureuse May-Lieden*, *Taeffel-Lieden*, een grote groep *Amoureuse nieuwe Lied*, *volghende den A.B.C.*, en tenslotte een 'tweede bijvoegsel' met nog een vijftal liederen - de laatste bladzijden gezet in een kleiner letterkorps en over drie kolommen. De indeling van het liedboek ondersteunt de veronderstelling dat het *Nieu Amstelredams Lied-Boeck* een tenminste één maal vermeerderde herdruk is van een eerdere uitgave.

Het liedmateriaal in *NiALb1591* is typisch retoricaal. De meeste liederen zijn lyrisch van aard; er zijn zes geestelijke liederen; een viertal dialogen; twee verhalende liederen met een ik-verteller en er zijn twee verhalende liederen met een externe verteller, die geen van beide een herkenbaar traditioneel karakter hebben. Het *AALb1589* verschilt sterk van karakter met *NiALb1591*. Desondanks worden niet minder dan 40 van de *NiALb*-liedteksten ook in het oudere liedboek aangetroffen. Van de rest lijkt het

²⁰ Als traditioneel beschouw ik 21, 28, 30, 37, 40, 54, 56, 58, 76, 105, 126, 129, 130, 131. Alle traditionele liederen behalve 40 en 126 zijn ook in het *AL* vertegenwoordigd.

²¹ Zie evenwel [Van der Poel 2008](#), p. 259. Cf. ook [Vellekoop 1985](#).

grootste deel van recente herkomst. Maar niet alle liedjes zijn nieuw: Bij *NiALb 56* kennen we een paralleltekst uit een in Berlijn bewaard handschrift uit 1568,²² *NiALb 57* wordt al aangetroffen in het van halverwege de zestiende eeuw daterende handschrift Darfeld,²³ *NiALb 67* heeft een tekstparallel in het *Zutphens Liedboek* van 1537,²⁴ *NiALb 87* in het zogenaamde 'Liedboekje van Jenneken Verelst' van rond 1540-1550,²⁵ *NiALb 154* in een spel van Willem van Haecht van rond 1564.²⁶ Bij één van de liederen, *NiALb 131*, kennen we een paralleltekst uit het Antwerpse *Schoon Liedekens-Boeck*.²⁷ Zie voor een overzicht van alle bekende concordanties [bijlage 2](#).

2.3. Het Nieu groot Amstelredams Liedt-Boeck en het Princesse Liet-boec

Hendrick Barentz, de uitgever van het *Nieu groot Amstelredams Liedt-Boeck* en van het *Princesse Liet-boeck*, was waarschijnlijk de zoon van Barendt Adriaensz. In ieder geval werkte hij vanuit hetzelfde huis. We kennen van deze uitgever tussen 1601 en 1637 in totaal 60 titels, literaire, politieke, humanistische maar ook, net als zijn vader, religieuze. Het *Nieu groot Amstelredams Liedt-Boeck* is net als *AALb1589* en *NiALb1591* een oblonguitgave. Maar het is fraaier verzorgd, met liedteksten over twee kolommen, binnen een versierd kader, ieder lied beginnend met een versierde initiaal. Het *NiGrAL1605* opent met dezelfde *Voor-rede* als het *NiALb1591*, gezet in een elegante cursieve letter. Daarna volgen, in een gotische letter, niet minder dan 176 liederen, verdeeld in vijf groepen: *Amoreuse Tafel-Lieden*; *Nieuwe Amoreuse Liedekens*, *Nieuwe Jaer Lieden*, *Verscheyde Nieuwe Amoreuse Mey-Liedekens* en, vanaf lied 102, *verscheyden nieuwe Amoreuse Liedekens*. De meeste liederen van *NiGrAL1605* kennen we uit *NiALb1591*, in vrijwel identieke versies. Het *Nieu groot Amstelredams Liedt-Boeck* is kennelijk een heruitgave van dit boekje, in een nieuwe ordening en met toevoeging van een aantal retorische liedteksten die we hier voor het eerst, of alleen hier aantreffen. De *AL*-parallel *NiALb 131* is in *NiGrAL1605* opgenomen als lied 120; *NiALb 57* treffen we aan als lied 109; *NiALb 154* als lied 154; *NiALb 67* en *87* ontbreken.

Het *Princesse Liet-boec* is net als *NiGrAL1605* een fraaie oblonguitgave. Het boekje bestaat uit twee delen, in totaal 122 liedteksten. Het eerste deel opent met een gerubriceerde titelpagina en een *Voorreden* in een cursieve letter. Daarna volgen 59 liedteksten, in een gotische letter, in een kader en met versierde initialen. De eerste 46 liederen en de liederen 51-54 zijn heldinnenbrieven in liedvorm. Als auteur van de teksten wordt wel genoemd de Haarlemse rederijker Willem Reyers de Lange.²⁸ Van de liederen 51, 52, en 55-58 kennen we versies uit *NiGrAL1605* die dermate nauwkeurig overeenstemmen dat mag worden aangenomen dat er sprake is van ontlening. Alle liederen in het eerste deel van het *Princesse Liet-boec* zijn typisch retoricaal van aard, met uitzondering van het laatste lied: een versie van een traditionele ballade, het lied van Graaf Floris en Gerard van Velsen - een lied overigens waarvan geen versies bekend zijn, ouder dan 1591. Het tweede deel van het *PLb1605* heeft een eigen -

²² *Liederensbank*: HsBeSPK mgf752, 43.

²³ *Liederensbank*: HsDarfeld, 79.

²⁴ *Liederensbank*: HsWrTLB oct146, 41.

²⁵ *Liederensbank*: HsLdUB BPL1289, 26.

²⁶ *Liederensbank* HsBsKB 21664, 2.

²⁷ *AL* 170.

niet gerubriceerde - titel: *Tweede / Nieu Amoureu Liedt-boeck: Inhoudende verscheyden Nieuwe Amoureu Liedekens / die noyt te voren in Druck zijn gheweest / elck met zijn stemme oft Voyse daer by*. De inhoud is op dezelfde manier gezet als het eerste deel, en bestaat volledig uit lyrische liederen. De pretentie 'nooit tevoren in druk geweest' wordt niet waargemaakt. *PLb 91* en *PLb 104* treft men - in een enigszins afwijkende versie - ook aan in *NiALb1591*. *PLb 88*, *Ick weet een Vrouwen Amoureu* kennen we uit diverse oudere bronnen, waaronder het *Antwerps liedboek*.²⁹ Vrijwel alle liederen in het tweede deel van het *PLb1605* hebben een typisch retoricaal karakter. *PLb 89* is een lied van Karel van Mander, voor het eerst gepubliceerd in 1591. Van drie liedjes kennen we een paralleltekst uit een van de 'moderne' liedboeken: *PLb 97* en *115* komen ook voor in Boudewijn Wellens' *T'Vermaeck der Jeught(1612)*; *PLb 111* staat al in *Den nieuwen Lust-hof (1602)*. Opmerkelijk is dat als liednummer *108* en *110* twee - inderdaad nooit eerder gedrukte - zuivere renaissance-verzen zijn opgenomen van P.C. Hoof.

Zie voor een overzicht van alle bekende concordanties [bijlage 3](#).

2.4. Amoureu Liedekens

Amoureu Liedekens is een onaanzienlijk en nogal zwaar beschadigd boekje in oblongformaat. De tekst is gezet in een gotische letter, over twee kolommen. Hier en daar is gewoekerd met de ruimte: lied *44* is gezet in een kleiner letterkorps; incidenteel worden versregels achter elkaar gedrukt om ruimte te besparen. Er zijn drie delen te onderscheiden: het eerste deel gepagineerd tot p. 144; het tweede deel beginnend met een nieuwe paginering, doorlopend tot p. 58; het derde deel beginnend op p. 58. *AmL1613* is geen convoluut, zoals blijkt uit de doorlopende kopregels: *Amoureu* op de linkerpagina, *Liedekens* op de rechter. Van het eerste deel ontbreken het voorwerk, de eerste twintig pagina's, de pagina's 29-32, 55-58, 69-70, 75-76, 83-84, 93-94. Van het tweede deel ontbreken de bladzijden 1-2 en de bladzijden 15-16. Van het derde deel ontbreken alle bladzijden na 78. *Amoureu Liedekens* is - ondanks de verminkte staat waarin het verkeert - met 172 liedteksten, ná het *Antwerps Liedboek* van 1544 en *NiGrAL1605* de omvangrijkste verzameling waarin laatmiddeleeuws liedgoed is overgeleverd.

Van het eerste deel van *Amoureu Liedekens* zijn 100 (gedeeltelijke incomplete) liedteksten bewaard, alfabetisch geordend tot en met lied *89*, waarna nog elf liedjes volgen die buiten de alfabetische ordening vallen. De liedteksten worden vrijwel steeds aangeduid als 'oud'.³⁰ Bij een groot deel van de liederen uit het eerste deel kennen we inderdaad parallelteksten in bronnen die aan *AmL1613* voorafgaan, handschriftelijke zowel als gedrukte. Van veel van deze liederen suggereren de parallelteksten een herkomst uit de tweede helft van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw. Een niet onaanzienlijk deel van het repertoire treft men al aan in oudere bronnen. Bij de parallelteksten springt een aantal gedrukte bronnen eruit. Bij 43 liederen zijn tekstparallellellen aan te wijzen in het Antwerpse *Schoon Liedekens-boeck* van 1544, merkwaardigerwijs grotendeels in dezelfde volgorde als waarin we ze in het *Antwerps Liedboek* aantreffen, waarbij evenwel tussen de

²⁸ Op grond van de naamspreuk *Ick hoop een beter* in het slotliedje. Zie http://www.dbnl.nl/tekst/_pri003prin01_01/

²⁹ De versie uit *PLb* wijkt af van die uit van *AL 104*, met name in strofe 5:7-9: *Want op haren witten buyc / Eenen swarten struyc, / Dat waer al mijn begheeren* is gekuist tot *Want sy verdrijft oock al mijn druck / Ende ongheluc / Dat waer al mijn begeeren*.

³⁰ Geen nadere aanduiding in *I, 3; I, 25; I, 64* en *I 72*; een aanduiding 'nieuw' in *I, 41; I, 60, I, 76; I, 99* en *I, 100*.

parallelversies verschillen zijn waar te nemen die suggereren dat bij het samenstellen van *AmL1613* niet de ons bekende versie van 1544 is gebruikt, maar een enigszins afwijkende - en misschien wel eerdere - versie.³¹ Bij niet minder dan 52 *AmL*-teksten kennen we parallellen in *Een Aemstelredams Amoreus Lietboeck*. Er zijn achttien parallellen met het *Nieu Amstelredams Lied-boeck*. Zestien met het *Nieu groot Amstelredams Liedt-boeck*. Eén liedtekst tenslotte treft men aan het *Princesse Liet-boec*. Zie voor een overzicht van de bekende concordanties [bijlage 4](#).

Het grootste deel van de liederen van deel I is gedicht in de typerende retorische stijl van de periode, maar er is ook een aanzienlijke groep liederen met een meer traditioneel karakter. Als lyrisch kan men beschouwen 56 liederen; er zijn vier dialoogliederen; één (fragment) van een lyrisch lied hoort tot de categorie geestelijke liederen. Veertig liedteksten zijn verhalend van aard. Van de verhalende liederen heeft een dertigtal een herkenbaar traditioneel karakter.³² Van deze traditionele liederen kennen we er negentien al uit het Antwerpse *Schoon -Liedekens-Boeck* van 1544³³; twaalf van deze negentien zijn ook in het *AALb1589* vertegenwoordigd. Elf traditionele liedjes duiken in het *AmL1613* voor het eerst in de overlevering op. Voor deze liedjes geldt hetzelfde als al bij het *AALb1589* is opgemerkt: het is goed mogelijk dat het hier liederen betreft die buiten ons zicht al een lange carrière achter de rug hebben; maar er is geen enkele reden om uit te sluiten dat ook in de tijd van samenstelling van *AmI* nog in traditionele stijl werd gedicht.

Van het tweede deel van *Amoreuse Liedekens* zijn 51 opnieuw alfabetisch geordende liedjes bewaard, die weliswaar doorgaans worden aangeduid als 'nieuw'³⁴, maar waarvan we de meeste ook kennen uit andere, eerdere verzamelingen, gedrukte zowel als handschriftelijke. Het grootste deel van het materiaal lijkt te stammen uit de tweede helft van de zestiende of het begin van de zeventiende eeuw. Er zijn zeventien parallellen met het *AALb1589*; niet minder dan veertig van de liedjes komen ook voor in het *NiALb1591*; ik telde 39 concordanties met het *Nieu groot Amstelredams Liedt-boeck*; en vier met het *Princesse Liet-boec*. Er is in deel II ook ouder materiaal opgenomen: Lied 7 is bijvoorbeeld al bekend uit het *Handschrift Darfeld* van halverwege de zestiende eeuw: *HsDarfeld*, 79; liedjes uit het *Antwerps Liedboek* treft men niet aan. Zie voor een compleet overzicht van de bekende concordanties [bijlage 5](#). Traditionele liedjes zijn in deel II niet opgenomen. De meeste liedjes zijn lyrisch van aard; drie hebben het karakter van een geestelijk lied; twee liederen zijn dialogen; er zijn vier (liefdes)liedjes met een 'ik-verteller', er is één (zot) liedje met een externe verteller.

Het derde deel van de *Amoreuse Liedekens* opent met de mededeling: *Hier nae volghen vele nieuwe Liedekens, die in geen ander Liet-Boecken en staen, nu nieus uyt gegaen*. Hoeveel liedjes oorspronkelijk achter dit opschrift volgden, weten we niet. Over zijn 21 liedjes, allemaal retoricaal van aard en met een lyrisch karakter, die inderdaad voor het grootste deel niet voorkomen in eerdere bronnen: uitzonderingen zijn liedje 3, dat wordt aangetroffen in een oudere handschriftelijke bron, en de liedjes 19 en 20, die respectievelijk worden aangetroffen in het *Princesse Liet-boec* van 1605 en in een

³¹ Zie [Houtsma 1999](#), waar wordt uitgegaan van 42 tekstparallellen. Ik ben er in geslaagd nog een van de incomplete liederen thuis te brengen: *AmL I 45* is een fragment van de tekst die in *AL 95* verschijnt met als incipit, *Jnt soetste vanden meye*.

³² Als typisch traditionele liederen beschouw ik de liednummers 1, 3, 6, 11, 15, 18, 30 - 32, 34, 36 - 39, 43-47, 51, 57, 64, 69, 71, 85, 88, 89, 92, 98, 99.

³³ De liednummers 1, 3, 6, 11, 15, 30 - 32, 34, 36 - 39, 45 - 47, 51, 64, 71.

³⁴ Niet aangeduid als 'nieuw': II, 20; II, 22; II, 25; II, 29; II, 30; II, 34; II, 35. Aangeduid als 'oud': II, 27.

liederenbundel uit 1612, Boudewiin Wellens' *T'Vermaeck der Jeught*. Deze bundel kan qua inhoud en vormgeving gerekend worden tot de generatie van 'Nieuwe Liedboeken' die na 1602 in zwang komen; het boekje is gedrukt in Franeker.

2.5. De datering van *Amoreuse Liedekens*

Als datering voor *Amoreuse Liedekens* heeft Klatter 1613 voorgesteld. Het lied op basis waarvan hij de bundel heeft gedateerd, levert evenwel een probleem op. Het gaat om de tekst waarmee het eerste deel wordt afgesloten: de *Rey van Aemstellandsche jofferen* uit Hoofds *Geeraerd van Velsen* (995 e.v.), een drama dat is uitgegeven in 1613.³⁵ Onder de titel *Een Nieu Liedeken* geeft *AmL1613* een versie van deze tekst die grotendeels overeenstemt met die van het toneelspel. In 2:6 treft men evenwel een formulering aan, *Tot eygen schanden* (het laatste woord kennelijk een drukfout - het staat in rijmpositie met *daden*), terwijl de toneelversie hier luidt: *Den Heer tot schaeden*. De *AmL*-lezing is die welke we voor het eerst aantreffen in de *herdruk* van de *Geeraerd van Velsen* van 1633. Moet het *AmL1613* dan veel later worden gedateerd dan Klatter voorstelde? Daartegen pleit het gegeven dat het lied in *Amoreuse Liedekens* wordt gepresenteerd als 'nieuw lied'. Bovendien strookt een late datering niet met het repertoire van *AmL1613*, dat sterk verbonden is met liedboeken uit het eind van de zestiende / begin van de zeventiende eeuw.³⁶ Als we de datering van rond 1613 staande willen houden, dan is de implicatie dat de samensteller van *Amoreuse Liedekens* toegang moet hebben gehad tot een handschriftelijke protoversie van Hoofds rei. Wat, gezien de verbondenheid van de liedbundel met de Amsterdamse kamer *De Eglentier*,³⁷ niet op voorhand onaannemelijk hoeft te worden geacht.

2.6. De onderlinge relatie van *AALb1589*, *NiALb1591*, *NiGrAL1605*, *PLb1605* en *AmL1613*

Met de 'moderne' liedboeken die vanaf 1602 verschijnen hebben *AALb1589* als *NiALb1591*, *NiGrAL1605*, *PLb1605* en *AmL1613* niet veel gemeen. Het *Princesse Liet-boeck* bevat liedjes die vooruitwijzen naar de nieuwe tijd: teksten waarvan we parallellen aantreffen in Boudewiin Wellens' *T'Vermaeck der Jeught* en in *Den nieuwen Lust-hof*, en twee liederen van Hooft. Als slotlied van het eerste deel van *AmL1613* is een rei opgenomen uit Hoofds *Geeraerd van Velsen* en als *AmL III 20* treffen we opnieuw een lied aan dat bekend is uit Wellens' bundel. Maar daarmee houdt het op. De liedboekjes zijn kennelijk verzamelingen van populaire liederen van een eerdere generatie. Het grootste deel van het materiaal is retoricaal van aard. Maar met name in *AALb1589* en *AmL1613* treffen we ook nogal wat liedteksten aan die horen tot het traditionele domein.

Het is goed denkbaar dat we met het in de vijf Amsterdamse liedboekjes opgenomen repertoire het grootste deel in beeld hebben van het populaire repertoire dat in Amsterdam gangbaar voor de doorbraak van de renaissance. De bundels hebben een aanzienlijk deel van hun inhoud gemeenschappelijk. Bovendien komen ze overeen doordat ze allemaal recent liedmateriaal combineren

³⁵ P.C. Hooft. *Geeraerd van Velsen, Treurspel*. Amsterdam 1613: *Geeraerd van Velsen*.

³⁶ Zie voor de datering ook de recensie van *Amoreuse Liedekens* door M. van Vaeck 1986. Van Vaeck noemt nog enkele andere varianten, die evenwel minder zeggingskracht hebben.

met teksten van oudere liederen. In de manier waarop 'oud' en 'nieuw' gecombineerd worden, verschillen de liedboekjes echter sterk. In *NiALb1591*, *NiGrAL1605* en *PLb1605* ligt het accent nadrukkelijk op vrij recente liederen waarvan een belangrijk deel ongetwijfeld van lokale herkomst was, uit de sfeer van de Hollandse rederijderskamers. Het oudere materiaal lijkt min of meer als 'bijvangst' naast het recente repertoire in de verzameling terecht te zijn gekomen. In *AALb1589* is - naar het voorbeeld van het oudere *Antwerps Liedboek* - de combinatie van oud en nieuw een expliciete doelstelling van de samensteller, maar ook hier ligt het accent bij eigentijds materiaal. *Amoreuse Liedekens* tenslotte bestaat uit drie delen. In deel I wordt materiaal uit de tweede helft van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw gecombineerd met ouder, en met typisch traditioneel materiaal, zodat een liedboek ontstaat dat qua opzet een sterke overeenkomst vertoont met het *AALb1589* en met het *Antwerps Liedboek*. Deel II is kennelijk een nieuwe verzameling. Het betreft grotendeels materiaal dat rond 1613 niet meer als kakelvers zal zijn ervaren, maar in dit onderdeel van *AmL1613* komt materiaal van voor 1550 nauwelijks en traditioneel materiaal in het geheel niet voor. Deel III tenslotte met *vele nieuwe Liedekens, die in geen ander Liet-Boecken en staen* moet het onderdeel zijn van *Amoreuse Liedekens* waarin bij het zanglustig publiek het nieuwste hitmateriaal wordt gelanceerd - dat overigens in 1613 al ruimschoots was ingehaald door het materiaal in de 'moderne' liedboeken. De indeling van het liedboek suggereert dat *AmL1613* een herdruk zou kunnen zijn, die zijn bestaan is begonnen als een met *AALb1589* vergelijkbare verzameling, waaraan tenminste tot twee keer toe nieuwe - en op het tijdstip van eerste publicatie 'verse' - selecties van liedmateriaal zijn toegevoegd. Als deze veronderstelling steek houdt, mag worden aangenomen dat de eerste druk van *Amoreuse Liedekens* ergens in de zestiende eeuw, wellicht in dezelfde tijd als *AALb1589*, van de pers is gekomen.

Zoals ik hierboven heb aangegeven, is er bij de concordanties tussen *NiALb1591* en *NiGrAL1605* en bij een deel van de concordanties tussen *NiALb1591* en *PLb1605* sprake van onderlinge afhankelijkheid. De relatie tussen de andere liedteksten is ingewikkelder. Er zitten hier een stel interessante puzzels. In het vervolg laat ik achtereenvolgens zien wat we tegenkomen als we het laat zestiende-eeuwse materiaal onderling vergelijken, en wat we tegenkomen als we dit materiaal vergelijken met de liederen die ons zijn overgeleverd uit de eerste helft van de zestiende eeuw.

Het eerste voorbeeld betreft een lied waarvan we versies kennen uit *AALb1589*, *NiALb 49* en *AmL II, 5*.³⁷ Ik cursiveer de relevante verschillen:

<i>AALb1589 62</i>	<i>NiALb1591 49</i>	<i>AmL1613 II, 5</i>
<i>Nieu Liedeken, Op de wijze: t'vrijden een Boer. etc.</i>	Op de wijze, T'vrijden een Boer, etc.	Een nieu Liedeken / Op de wijze: 't Vrijde een Boer / etc.
1. Als[men] bespoort dat liefde gheeft Geluck vreucht en verblijen En men in als zijn wille heeft,	1. Als men bespoort dat liefde gheeft Gheluck vreucht en verblijen, En men in als zijn wille heeft,	1. Alsmen bespoort dat liefde geeft Gheluck / vreucht en verblijen En men in als zijn wille heeft

³⁷ Klatter 1984, 15.

³⁸ *AmL*-teksten zijn hier en in het vervolg ontleend aan Klatter 1984; voor *NiALb* en *AALb* is de tekst gebruikt van de *DBNL*. De *AALb*-teksten zijn gecollationeerd met scans van het origineel. De regelindeling is waar nodig aangepast aan de strofevorm; de initiaal van de tweede letter aan het begin van de liedtekst is verwaarloosd.

Soha[y] So ist <i>my lust</i> te vryen.	Sohay, soo ist <i>een lust</i> te vrijen.	So hay / soo ist <i>een lust</i> te vrijen.
2. Als Liefde hem also verthoont, Dat sorch mach staen besijen En sy ons liefd met liefde loont, Soha[y] So ist een lust te vryen.	2. Als liefde hem alsoo verthoont, Dat sorch mach staen bezijen, En sy ons liefd' met liefde loont, Sohay, soo ist een lust om vrijen.	2. Als liefde hem alsoo verthoont Dat sorgh mach staen besyen En sy ons liefd' met liefde loont / Sohay / soo ist een lust te vryen.
3. Alsmen sijn liefste mach aensien Die ons druck doet vermyen En sy ons gaet haer ionste bien, Soha[y] So ist een lust te vryen.	3. Als men zyn liefste mach aensien Die ons druck doet vermijen, En sy ons gaet haer jonste bien, Sohay, soo ist een lust te vrijen.	3. Alsmen sijn liefste mach aensien Die ons druck doet vermyen En sy ons gaet haer jonste bien / Sohay / soo ist een lust te vrijen.
4. Alsmen sauonts de deur in snapt Zy ons in <i>laet</i> by tijen En steelt een soentgen dattet clapt Soha[y] So ist een lust te vryen.	4. Als men savonts de deur in snapt, Sy ons in <i>laet</i> by tijen, En steelt een soentgen dat het clapt, Sohay, soo ist een lust te vrijen.	4. Alsmen avonts de deur in snapt Sy ons in <i>leyt</i> by tijen En steelt een soentjen dat het clapt Sohay / soo ist een lust te vrijen.
5. Als sy seyt door liefkens bedwanck Zo <i>lief</i> ick wil my vlyen Te slapen in v aermkens blanck Soha[y] Zo ist een lust te vryen.	5. Als <i>hy</i> seyt door Liefkens bedwanck, Sa <i>Lief</i> , ick wil my vlijen Te slapen in v armkens blanck, Sohay, soo ist een lust te vrijen.	5. Als <i>hy</i> seyt door liefkens bedwanck <i>Tsa lief</i> ick wil my vlyen / Te slapen in u armkens blanck Sohay / soo ist een lust te vrijen.

Het gaat vooral om het verschil in de vijfde strofe. *AALb1589* lijkt hier de tekst te geven zoals hij bedoeld is. In *Amoreuse Liedekens* is een overlevering opgetekend die ook in *NiALb1591* wordt aangetroffen. De *AmL*-versie zou kunnen zijn ontleend aan *NiALb1591*. De afwijkende lezing in *AmL* 4:2 zou kunnen zijn ontstaan door een vergissing bij het samenstellen van *AmL1613* of is misschien wel een opzettelijke aanpassing.

Maar is het inderdaad zo gegaan? Bij andere parallelteksten liggen de kaarten heel anders:

<i>AALb1589</i> 119	<i>NiALb1591</i> 33	<i>AmL1613</i> II, 51
Een nieu Liedeken, Op die wijze: portant-que soys brunette.	Op de wijze: Grand Matresse.	Een nieu Liedeken
1. <i>Wel lustighe</i> Jonghelingen Dit edele <i>Meysgen fijn</i> , Dat <i>wil croesgen</i> bringen Met claere coele Wijn,	1 <i>UVellustighe</i> Jonghelingen, Dit edele <i>Maechdekijn</i> , Dat <i>wil ick een croesgen</i> bringhen <i>Met vriendelijck aenschijn</i> ,	1. <i>Wel lustighe</i> jongelingen Dit edele <i>meysken fijn</i> Dat <i>wil ick een kroesken</i> bringhen Met klare koele Wijn /
	Een vreuchdelijck Liedeken singhen	En een vreughdelijck Liedeken singhen

En een vruechdelijk Liedeken singhen Ter eeren die Liefste mijn.	Ter eeren de liefste mijn.	Ter eeren die liefste mijn.
	2. <i>Mijn hert houdt sy van rouwen</i>	2. Dit glaesken <i>wel toe drincken</i>
2. Dit Glaesken <i>wil ick toe-drincken</i>	Dit <i>edele</i> Maechdekijn,	Dit <i>edele meysken fijn</i>
Dit <i>eedele Meysken fijn</i> ,	Dus <i>moet</i> ick haer altijdt houwen	Want haer bruyn ooghskens blincken
Want haer bruyn oochskens blincken	Voor <i>mijne</i> Medecijn,	Soo claer als cristalijn /
So claer als Cristalijn,	<i>Beminnen</i> oock alle Jonckvrouwen	Wilt elck een kusken om schincken
Wilt elck een kusken omschincken	Ter eeren die liefste mijn.	Ter eeren die liefste mijn.
Ter eeren die Liefste mijn		
	3. Dit kroesgen <i>wil ick toedrincken</i>	3. <i>Sy houter my heel</i> van rouwen
3. <i>Sy houter mijn heel</i> van rouwen	Dit <i>edele Maechdekijn</i>	Dit <i>Edel</i> Maeghdekijn /
Dit <i>eedele</i> Maechdekijn,	Want haer bruyn ooghgens blincken	Dus <i>sal</i> ick haer altijdt houwen
Dus <i>sal</i> ick haer altijdt houwen	Soo claer als Christalijn,	Voor <i>mijn</i> Medecijn /
Voor <i>mijne</i> Medecijn,	Wilt elck een croesgen schincken	<i>en beminnen</i> oock alle lonckfrouwen
<i>En beminnen</i> oock alle Joncvrouwen	Ter eeren die liefste mijn.	Ter eeren de liefste mijn.
Ter eeren die Liefste mijn.		
	4. <i>Sy heeft my heel ghenesen</i>	
	<i>Dit edele Maechdekijn,</i>	
	<i>Dus soo ghy hier zit ghelesen</i>	
	<i>Een yeghelijck by die zijn,</i>	
	<i>Wilt allegaer vrolijck wesen</i>	
	<i>Ter eeren die liefste mijn.</i>	
	5. Princesse <i>seer fray</i> van gronde	4. Princesse <i>fraey</i> van gronde
4. Princesse <i>fray</i> van gronde	<i>Dit</i> <i>edele</i> Maechdekijn,	O <i>Edele</i> maeghdekijn
O <i>eedele</i> Maechdekijn,	Ontfanght dit Bekertgen ronde	Ontfanght dit Bekerken ronde
Ontfanghet dit bekerken ronde	Met claren coele Wijn,	Met klare koele Wijn /
Met clare coele Wijn,	<i>Een kusgen</i> aen uwen monde	<i>En een kusjen</i> aen uwen monde
<i>En een kusken</i> aen uwen Monde	Ter eeren die liefste mijn.	Ter eeren de Liefste mijn.
Ter eeren de Liefste mijn.		

In dit geval zijn de varianten in het *Nieu Amstelredams Lied-Boeck* zo talrijk dat de indruk ontstaat dat hier mondelinge overlevering, of misschien wel opzettelijke tekstbewerking in het spel is geweest. De tekst van *Amoreuse Liedekens* komt vrijwel één op één overeen met die van *Een Aemstelredams Amoreus Lietboeck*: het enige relevante verschil, 2:1, zou goed kunnen berusten op een vergissing van de samensteller van *AmL 1613*.

Vergelijkbaar is de situatie in het derde lied dat ik als voorbeeld wil aanvoeren:

AALb1589 34	NiALb1591 76	AmL1613 I, 10
Een nieu Amoreus Liedeken, Op de voys alzoot begint.	Een nieu Liedt, Op de wijse: Alst begint.	Een oudt Liedeken.
<p>1. Een Venus dier // Hout my in haer bestier Geen schoonder <i>en is daer geboren</i> Haer Amoreusheyf fier // Brengt my in swaer dangier Mijn <i>zinnen</i> hebben haer vercoren, Als Aurora sietmen haer vertoghen Ghelijck als <i>den</i> Goutdraet, Is haer hayrken delicaet Diamantich zijn haer ooghen.</p>	<p>1. Een Venus dier, hout my in haer bestier Gheen schoonder <i>macher zijn geboren</i> Haer Amoreusheyf fier, Brengt my in swaer dangier, Mijn <i>sinnekens</i> hebben haer vercoren, Als Aurora siet men haer vertooghen, Ghelijck als <i>een</i> Goutdraet Is haer hayrtgen delicaet, Diamantich zijn haer ooghen,</p>	<p>1. Een Venus dier Hout my in haer bestier Gheen schoonder <i>is daer ghebooren/</i> Haer Amoreusheyf fier Brenght my in swaer dangier Mijn <i>sinnen</i> hebben haer verkooren / Als Aurora sietmen haer vertoghen/ Gelijck als <i>den</i> Gout-draet Is haer hayrken delicaet Diamantich zijn haer Ooghen.</p>
<p>2. Als Venus amoreus // En Pallas gratieus <i>In</i> Juno can zy haer ver[chij]ren Eerbaer en heus // Seer familieus <i>Als Diane zijn haer manieren.</i> Eloquent is zy <i>ter</i> spraken Root als <i>een Robijn</i>, Haer lipkens <i>fijn</i> Sangwijn zijn haer caken.</p>	<p>2. Voorsichtich en wijs, met een <i>soet</i> advijs Soo is mijn liefgen verheven, <i>Ick gheeff haer</i> den prijs, <i>dit</i> bloeyende rijs <i>Dat Venus was</i> toegheschreven <i>Door haer eerbaer opsetten</i> Ghelijck als een albast, zijn haer tandekens gepast Haer aesem <i>ruyscht</i> als violetten.</p>	<p>2. Als Venus Amoreus En Pallas gratieus / <i>En</i> luno can Sy haer vercierren Eerbaer en heus / Seer familieus / <i>Als Diana zijn haer manieren</i> Eloquent is sy <i>ter</i> spraken / Root als <i>een Robijn</i> Haer Lipkens <i>fijn</i> Sangvijn zijn haer kaecken.</p>
<p>3. Voorsichtich ende wijs, Met een <i>goet</i> aduijs So is mijn Lieveken verheven, <i>Noch is haer</i> den prijs, <i>Dat</i> bloeyende rijs <i>Van Sesto is</i> zy toe gheschreuen <i>Eerbaer zijn haer versetten</i> Ghelijck als een albast, Sijn haer tandekens ghepast Haer asem <i>riecht</i> als violetten.</p>	<p>3. Noch heeft sy voorwaer, Een lichaem dat is claer Veel witter <i>dan de snee</i> doorvloghen Ick en weet aen haer, <i>gans</i> geene maer Venus borsten <i>moet sy hebben</i> ghesoghen Haer tonghe spreeket rethorijcke Tot lachen staet haer mont, <i>haer</i> borstkens ront Haer keelchen singt musijcke.</p>	<p>3. Voorsichtigh ende wijs Met een <i>goet</i> advijs Soo is mijn Lieveken verheven / <i>Noch is haer</i> den prijs <i>Dat</i> bloeyende rijs <i>Van Sesto</i> toegheschreven / <i>Eerbaer zijn haer versetten /</i> Ghelijck een albast Sijn haer tandekens ghepast Haer Asem <i>riecht</i> als Violetten.</p>

4. Noch heeft zy voorwaer Een lichaam dat is claer, Veel witter <i>als een sneeu</i> deurvloghen Ick en weet aen haer, <i>toch</i> geen en maer Venus borsten <i>heeft</i> zy ghesogen Haer tonghe spreect Rethorijcke, Tot lachen staet haer mont, <i>Met haer</i> borstkens ront, Haer keelken singt Musijcke,	4. Als Venus amoreus, en Pallas gracieus <i>En</i> Juno can sy haer versieren Eerbaer en heus, seer familieus <i>Soo zijn mijn soet liefgens</i> manieren Eloquent is sy <i>van</i> spraken, Root als <i>robijn</i> , haer lipkens <i>zijn</i> Sanguijn zijn haere kaken.	4. Noch heeft sy voorwaer Een lichaam dat is claer Veel witter <i>als den Sneeu</i> deurvloghen / Ick en weet aen haer/ <i>Toch</i> gheen maer Venus borsten <i>heeft</i> sy gesoghen / Haer tonghe spreeckt Rethorijcken / Tot lachen staet haer mont / <i>Met haer</i> borstkens ront / Haer keelkens singht musijcke.
5. Prince Vayllant, Als Helena playsant <i>So is mijn lieueken</i> van leden Deur <i>haerder</i> liefden brant <i>Ende seer</i> abundant, Heeft Cupido <i>my bestreden</i> Sal ickse moeten deruen, Als Leander certeyn // Om Hero reyn Sal ickt moeten besteruen.	5. <i>Prences</i> valiant, als Helena playsant <i>Is suyverlijck</i> van leden Door <i>der</i> liefden brant, seer abundant Heeft Cupido <i>mijn hardt besneden</i> Sal ickse moeten derven, Als Leander creteyn, om Hero reyn Sal ick't moeten besterven.	5. <i>Prince</i> vaeleyant Als Helena playsant <i>Soo is mijn Lieveken</i> van leden / Door <i>haerder</i> Liefden brant <i>Ende seer</i> abundant Heeft Cupido <i>mijn bestreden</i> / Sal ickse moeten derven Als Leander certeyn/ Om Hero reyn Sal ickt moeten besterven.

Ook hier stemmen *AALb1589* en *AmL1613* grotendeels overeen tegenover *NiALb1591*. In 3:6 vertoont *AALb1589* evenwel een kennelijke corruptie die in *Amoreuse Liedekens* niet optreedt. Tekstherstel door de samensteller van *AmL1613* kan natuurlijk niet worden uitgesloten, maar het is goed denkbaar dat hij de beschikking had over kopij waarin de corruptie niet voorkwam.

Bij andere tekstparallelismen is de situatie vergelijkbaar. De versies liggen doorgaans dicht bij elkaar, maar er zijn allerlei kleinere en grotere verschillen. Voor systematische rechtstreekse ontlening van een van de bronnen aan de andere zijn er geen duidelijke aanwijzingen. Aannemelijker is dat de overlevering via intermediaire bronnen heeft plaatsgevonden: andere liedboeken, gedrukte liedblaadjes, handschriftelijke bronnen. In een aantal gevallen zijn de verschillen zo vergaand dat er gedacht kan worden aan mondelinge overlevering of opzettelijke bewerking van liedmateriaal in de handen van gebruikers.

Anders ligt de zaak bij de relatie tussen de teksten uit de Amsterdamse liedboeken en het oudere materiaal. Zoals ik hierboven al heb aangegeven, maakt de nauwe overeenkomst het aannemelijk dat tenminste een belangrijk deel van de *AL*-concordanties in *AALb1589* en *AmL1613* rechtstreeks is ontleend aan een of andere versie van het Antwerpse *Schoon Liedekens-Boeck*. Maar niet in alle gevallen is rechtstreekse ontlening aan de orde. Een voorbeeld van een lied waar *Amoreuse Liedekens* en *Een Aemstelredams Amoreus Lietboeck* beide afwijken van *AL1544* is het triplet *AL 44 / AALb 42 /*

AmL I, 19. Ik citeer de relevante plaatsen:

<i>AL1544 44</i> , 3:3,4	<i>AALb1589 42</i> , 3:3,4	<i>AmL1613 I 19</i> , 3:3,4
<i>Want</i> met hare subtijle listen Si v wel plucken sal	<i>Want</i> zy met haer subtylen listen V zeer wel plucken sal	<i>Want</i> syder met haerder subtijlder listen V seer wel plucken sal.
<i>AL1544 44</i> , 3:7	<i>AALb1589 42</i> , 3:6	<i>AmL1613 I 19</i> , 3:6
Met v hier ende daer	Met haer, nu hier nu daer	Met haer, nu hier nu daer

Het interessantst zijn de verschillen in de slotstrofe:

<i>AL1544 44</i> , 6	<i>AALb1589 42</i> , 6	<i>AmL1613 I 19</i> , 6
Adieu! ghi waert eens mijn prinsesse Met uwen soeten rel Adieu, ghi paeyter vive oft sesse, Toeft Hanneken ende Wuyten wel Adieu mijn dubbel vel doen ic met met haer triumpheerde En vraechde ic niewers na Si payter so vele met haren valschen monde Ic en achtse niet een haer	Adieu ghi waert eens mijn prinsesse Met uwen soeten rel Adieu ghi paeyter viue oft sesse Toeft Hannen ende wuyten wel Adieu mijn dubbel vel, Dus keer ick mi van v omme Doen ick en vraechde nergens naer Sy paeyter soo veel met haren valschen monde Ick en achtsen niet een haer.	Adieu ghy waert mijn Prinsesse Met uwen Sneeu witte Keel Adieu ghy paeyter wel vijfde of sesse Mest Hannen en Wuyten wel Adieu mijn dubbelt vel Dies keer ick van u omme Dus ick en vraech nergens naer Zy paeyter so vele met haren valschen monde Ick en achtse niet een hayr

AmL 6:2 en 6:4³⁹ ben ik geneigd op te vatten als redactionele ingrepen (die in de zang of op papier kunnen zijn ontstaan): vervangingen van ongebruikelijk idioom. In *AL* 6:6-8 wijst de onregelmatigheid in het rijmschema op tekstcorruptie. Ook de *AALb*- en de *AmL*-tekst lopen niet soepel. Maar ze gaan, naar mag worden aangenomen, terug op een gezamenlijke bron, die enigszins afwijkt van het *Antwerps Liedboek*.

Een bijzonder geval is het enige voorbeeld waarbij naast *AmL*-, *AL*- en *AALb*-parallellellen ook een versie uit *NiALb1591* beschikbaar is: *AL 170* - *AALb 120* - *NiALb 131* - *AmL I*, 87. Het lied is in verband te brengen met de Haarlems kamer *De Pelicaen* (de zinspreuk 'Trouw moet blijken' verwerkt in 3:8). De versies wijken onderling voornamelijk af in de vijfde strofe:

³⁹ Citaten uit liedteksten steeds met vermelding van strofe en regel(s) in de strofe.

<i>AL1544 170</i>	<i>AALb1589 120</i>	<i>NiALb1591 131</i>	<i>AmL1613 I, 87</i>
5. Jst haer behaecht	5. Ist haer behaecht,	5. <i>Eerst</i> haer behaecht,	5. Ist haer behaecht
Eer ghi <i>lof</i> draecht	Eer ghy <i>loff</i> draecht	eer ghy <i>liefd'</i> draecht	Eer ghy <i>lof</i> draecht
<i>haer si</i> beuraecht	<i>Daer zy</i> bevraecht	<i>Haer sin</i> ghevraecht	<i>Haer sy</i> gevraecht
met smeeken	met smeecken,	met smeken	met smeecken
Jc hebt ghewaecht	Ick hebt gewaecht	Ick hebt ghewaecht,	Ick hebt ghewaecht
Tsi gode gheclaecht	Tsy Godt geclaecht	t'zy Godt gheclaecht,	't Sy Godt gheclaecht
Dus hort de maecht	Dus hoort die Maecht	Dus hoort die maecht	Dus hoort de maecht
eerst spreken	eerst spreken,	eerst spreken.	eerst spreken
Loppe niet verblint	Loopt niet verblint	Loopt niet verblint	Loopt niet verblint
<i>Al teghen wint</i>	<i>Al teghen die wint</i>	<i>al teghen wint,</i>	<i>al teghen de wint</i>
Oock niet en mint	Oock niet en mint	Oock niet en mint	Oock niet en mint
<i>met ooghen</i>	<i>met ooghen,</i>	<i>nae ooghen</i>	<i>met ooghen</i>
Mer wel versint	Maer wel versint	Maer wel versint	Maer wel versint
<i>Eer ghi mint</i>	<i>Eer dat ghy mint</i>	<i>eer ghy begint</i>	<i>eerdat ghy mint</i>
<i>Eer ghi v vint</i>	<i>Eer ghy v vint</i>	<i>Of ghy vint v</i>	<i>Eer ghy u vint</i>
bedroghen.	bedroghen.	bedroghen.	bedroghen.

NiALb1591 is hier de vreemde eend in de bijt. De lezingen leveren echter bepaald geen minder overtuigende betekenis op dan die van de drie andere teksten. *NiALb1591* is de enige versie waarin, in de eerste letter van deze strofe, de E van het acrostichon WILLEM bewaard is gebleven. Het lijkt aannemelijk dat de versies in *AALb1589* en *AmL1613* zijn ontleend aan een of andere versie van het Antwerps Liedboek, terwijl het *NiALb*-lied gebaseerd is op een parallelle Hollandse traditie.

3. De zeventiende eeuw en achttiende eeuw: 'oude' liedboeken

AALb1589, *NiALb1591*, *NiGrAL1605*, *PLb1605* en *AmL1613* laten zien dat er in Holland aan het eind van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw een levendige vraag was naar teksten van populaire liederen, naar de tamelijk recente (vaak overigens heel aardige) producten van de rederijderskamers, maar ook naar het minder recente en het meer traditioneel gekleurde liedgoed. Het mag opmerkelijk genoemd worden hoe snel de meeste van deze liedjes, nadat vanaf 1602 de 'moderne' liedboeken ten tonele verschijnen, uit het gezicht raken. De concordanties in de Liederbank laat zien dat we in 1620 in de *Nieuwen leucht Spiegel*⁴⁰ nog één keer acht teksten aantreffen die we kennen uit de tot dusver besproken liedboeken. Maar daarna komt dit repertoire vrijwel niet meer in de bronnen voor. Wel verschijnen er later in de zeventiende eeuw nog tal van verzamelbundels van populair

⁴⁰ Liederbank: *Jeugdspiegel1620*. Ook toegankelijk via DBNL. De *Jeugdspiegel* mag, gezien inhoud en vormgeving, gerekend worden tot de generatie van 'moderne' liedboeken die die 1602 in zwang komt.

liedmateriaal.⁴¹ In deze 'Minnezuchtjes', 'Zomerbloempjes', 'Zangprieeltjes', 'Botschuitjes', 'Bootsgezellen', 'Gaarkeukens', 'Minnewitten' treft men, net als in de eerdere verzamelingen, recent en minder recent materiaal naast elkaar aan. Maar de liederen zijn hebben een ander karakter: ze beantwoorden aan heel andere literaire normen en waarden dan het retorische en traditionele materiaal uit de eerdere periode, zijn doorgaans metrisch, en worden gezongen op andere melodieën.

Een opmerkelijke uitzondering vormt een bijzondere groep 'oude' liedboeken waarvan de eerste ons bekende vertegenwoordigers dateren van rond de jaren veertig van de zeventiende eeuw, maar waarvan we nazaten kennen tot diep in de achttiende eeuw. Ik heb van deze groep zes vertegenwoordigers gevonden:

*'t Dubbelt verbetert Amsterdamse Liedboek, waer in begrepen zijn veelderley oude Liedekens. Als mede, het Nieu Amsterdamse Lied-boek, Voor Vryers en Vrysters seer genoeghlyck (DAL1639).*⁴² Het boekje werd bewaard in de Preussische Staatsbibliotheek Berlijn onder signatuur Zf 7788, maar is in de tweede wereldoorlog verloren gegaan. Uit de oudere literatuur weten we dat het boek is uitgegeven door Jan Jacobsz. Bouman, en is te dateren ná 1639. Het is evenwel aannemelijk dat er al vóór 1610 exemplaren van eerdere drukken in omloop waren.⁴³

- Waarschijnlijk uit de jaren veertig van de zeventiende eeuw dateert het *Haerlems Oudt Liedt-Boeck, Inhoudende veele Historiale ende Amoureuse liedekens; Oock Taefel, Bruyloft ende Scheydt-Liedekens*. Tot Haerlem. Gedrukt by Vincent Castelein, Boeckdrucker op de Marckt, inde Druckery (HOLb1640)⁴⁴ Het unieke exemplaar wordt bewaard in in de KB onder signatuur 1 C 28.
- Van hetzelfde *Haerlems Oudt Liedt-Boeck* wordt in de universiteitsbibliotheek Gent onder BL 7099 / 1 een exemplaar bewaard uit 1716 (HOLb1716). De volledige titel is vrijwel identiek met die van HOLb1640: *Haerlems Oudt Liedt-Boeck / Inhoudende Veele Historiale / Amoureuse / oock Tafel / Bruylofts / ende Scheydt-Liedekens*. Den Seven-en twintighsten Druck. t'Amsterdam. By de Weduwe van Gysbert de Groot, Boeckverkoopster op den N[ie]juwen dijk. 1716.⁴⁵
- Van het *Oudt Haerlems Liedt-Boeck (OHL)*⁴⁶ ken ik drie exemplaren. Het oudste heeft als titel *Het Oudt Haerlems Liedt-boeck / Inhoudende Vele historiale ende Amoureuse Liedekens: Oock Tafel, Bruyloft ende Scheydt-Liedekens*. Den sestienden Druck vermeerderd en verbetert. t' Amsterdam, By Jacobus Bouman, Boeckverkoper over de tweedee [sic] Haerlemmer-sluys / inde Lely onder de Doornen. Het boekje wordt bewaard in de British Library onder 11556.aa.14. Een onvolledig exemplaar van de zeventiende druk uit 1682 wordt bewaard in de Stadsbibliotheek van Haarlem (1 G 174). Een derde exemplaar, een 31e druk uit 1746, berust in de Leidse Universiteitsbibliotheek (1499 F 49).

⁴¹ Grijp 1996, p. 96 spreekt van 'vele honderden liedboekjes.'

⁴² Liederbank: *DAL1639*. Afgekort: *DAL*. Ik heb het liedboek bestudeerd van fotokopieën van de transcripties van W. Heiske op het Meertens Instituut. Zie het recentst over dit liedboek Grijp 1992, p. 40 e.v.

⁴³ Zie Grijp 1996, p. 109-110.

⁴⁴ Liederbank: *HOLb1640*. Afgekort *HOLb*. Ik heb het liedboek bestudeerd van fotokopieën van de facsimile-uitgave Haarlems Oud Liedboek I. De datering van *HOLb* is lastig. Zie Grijp 1992, p. 43.

⁴⁵ Liederbank: *HOLb1716*. Ik heb het liedboek bestudeerd van de facsimile-uitgave Haarlems Oud Liedboek II.

⁴⁶ In de Liederbank zijn broncodes in gebruik *OHL1680* en *OHL1682*. De liedboeken zijn evenwel nog niet ingevoerd.

3.1. 't Dubbelt verbetert Amsterdamse Liedboek

Van 't Dubbelt verbetert Amsterdamse Liedboek kennen we alleen 17 liederen die in de jaren dertig van de twintigste eeuw door W. Heiske zijn afgeschreven, omdat ze in verband zijn te brengen met Duitse bronnen. De liederen 1,5, 6, 9, 10, 13, 15 en 17 kennen we al uit het Antwerps *Schoon Liedekens-Boeck* van 1544. De liederen 1, 4, en 17 zijn ook opgenomen in AALb1589. Uit AmL1613 kennen we de 1, 4, 5, 10 en 17. Behalve DAL 4, een dialooglied, hebben al deze liederen een traditioneel karakter. Zie voor een overzicht van alle DAL-liederen en hun concordanties [bijlage 7](#).

3.2. Het Haerlems Oudt Liedt-boek

Het *Haerlems Oudt Liedt-boek* is een eenvoudig oblongboekje van een uitgever van wie we weten dat hij actief was van 1612 tot 1658. Wat er bijzonder aan is blijkt uit de inleiding die Castelein er aan heeft meegegeven:

Men siet de leught deurgaens begheerigh naer spick-speldernieuwe Deuntjes, daer door de oude niet alleen uyt de gedachten geraeken: maer oock uyt de Liedt-Boeckten in 't herdrucken ghelaten worden, tot onghenoeghen der gheenen die de selve ghemaect, of met dierghelijcke opghewassen zijn: Derhalven hebbe hier in willen voorsien, door het herdrucken van eenighe oude begeerde Liedekens, onder welcke sommighe beter gherijmt zijn ende cierlijker Voysen hebben als veele nieuwe: op dat elck in 't singhen verkiesen magh die hem behaghen, alsoo wy de alder-nieuwste meest behouden en ghebruycken tot den Nieuwen Haerlemschen LAURIER KRANS, die den leser neffens dese bekomen kan.

'Golden oldies' dus, 'gouwe ouwe' - wat overigens voor de uitgever blijkbaar een rekbaar begrip was: hij heeft het over degenen *die de selve gemaect* [hebben] *of met dierghelijcke opghewassen zijn*. Opmerkelijk is dat in het *Haerlems Oudt Liedt-boek* renaissancistische teksten zijn opgenomen van Bredero (20, 77, 78 en 79) en van J.J. Starter (66). De rest van het repertoire van HOLb1640 bestaat uit diverse soorten teksten: liederen in wat Grijp genoemd heeft een 'lokaal-chauvinistische traditie'⁴⁷ (1-13); retoricale gekleurde lyrische liederen (14-19, 21-25, 48, 52, 60-65, 69 en 83) en een groot aantal verhalende liederen met een typisch traditioneel karakter (26-47, 49-51, 53-59, 67, 68, 70-76, 80-82). Veertien van de HOLb-liederen komen ook voor onder de transcripties die Heiske heeft gemaakt van DAL1630: 27, 28, 30, 33, 38, 40, 41, 46, 50, 54, 68, 73-75. Een niet onaanzienlijk deel, zowel van de retoricale liederen als van de liederen in de traditionele stijl kennen we uit AALb1589 (de traditionele liederen 45, 47, 56 en het retoricale lied 2), uit NiALb1591 en NiGrAL1605 (de retoricale liederen 22 en 52), uit het *Princesse Liet-boec* (het traditionele lied 72) en vooral uit *Amoreuse Liedekens* (traditioneel: 26, 30, 35, 41, 47, 49, 51, 56, 59, 60, 68, 72; retoricale: 22, 24, 52 en 61). Opmerkelijk is dat nogal wat met name van de traditionele liederen die zowel voorkomen in HOLb1640 als de Amsterdamse

⁴⁷ Grijp 1992, p. 44.

liedboeken al bekend zijn uit het *Antwerps Liedboek* van 1544: 30, 41, 47, 56, 60, 68. *HOLb* 38, 40, 50 tenslotte kennen we wel uit het *Antwerps Liedboek*, maar niet uit de Amsterdamse liedboeken. Zie voor een overzicht van alle *HOLb*-liederen en hun concordanties [bijlage 6](#).

3.3. *HOLb1716*

HOLb1716 is net als *HOLb1640* een eenvoudige oblongboekje, van een uitgevershuis waarvan de STCN 341 titels kent uit de periode tussen 1692 en 1717. De tekst op de titelpagina komt vrijwel overeen. Als inleiding is dezelfde tekst opgenomen als die van de oudere uitgave, met dien verstande dat hier als pendantdeel niet de *Nieuwen Haerlemschen LAURIER KRANS* wordt aanbevolen maar een (niet overgeleverde) *Nieuwe BRABANDSE JUFFER, die de Leser neffens dese bekomen kan*. Het *HOLb1716* bevat veel teksten die we kennen uit zijn voorganger van ca. 1640, en in versies die nauwelijks verschillen vertonen. In totaal zijn er evenwel aanzienlijk minder liedjes opgenomen: 59 tegenover 83. Vooral in de *HOLb*-liederen 26-82 is krachtig gewied: weggelaten zijn niet minder dan 35 liedjes (62,5%); bewaard zijn gebleven 26-29; 33, 37-44, 46, 48, 54, 59, 67, 74, 80, 82, 83. Opvallend is dat een aantal liedjes niet meer voorkomen waarvan Kalff in zijn *Lied in de Middeleeuwen* aannemelijk heeft gemaakt dat ze hoorden tot wat men zou kunnen noemen het 'ijzeren repertoire' (bijvoorbeeld 30, het lied van de boerman; 56, het lied van *Thijsken vanden Schilde*; 68, het Hildebrandlied).⁴⁸ Misschien verwachtte de uitgever dat zijn publiek een beetje op deze evergreens was uitgekeken. Van de eerste 25 liedteksten van *HOLb* zijn de nummers 1-3, 5, 6, 12-16, 18-25 opgenomen, zeven liedjes niet (28 %). Blijkbaar werden deze liedjes gekoesterd als karakteristiek voor het 'merk' *Haerlems Oudt Liedt-Boeck*. Er zijn 21 nieuwe liederen toegevoegd, een paar met een traditioneel karakter, de meeste te dateren uit de zeventiende eeuw. Tenminste vijf van deze liederen zijn op naam te brengen van bekende dichters.⁴⁹ Zie voor een overzicht [bijlage 8](#).

3.4. *Oudt Haerlems Liedt-Boeck*

Van het *Oudt Haerlems Liedt-Boeck*⁵⁰ kennen we drie exemplaren, uitgegeven door de laat zeventiende-eeuwse drukker / uitgever Jacobus Bouman die zich blijkens zijn in de STCN vermelde titels specialiseerde in literaire en religieuze uitgaven. De drie exemplaren van *OHL* zijn eenvoudige oblongboekjes, die sterk lijken op de exemplaren van *HOLb* die bewaard zijn gebleven. Bij géén van de boekjes wordt een voorwoord aangetroffen met een verwijzing naar een pendantdeel met 'nieuwe' liedjes. De verwantschap van de *OHL*-drukken met de versies van het *HOLb* blijkt niet alleen uit de titel. Ook in de inhoud hebben de boekjes veel gemeen. Zie voor een overzicht [bijlage 9](#). Opvallend is dat alle *HOLb*-parallellellen zijn opgenomen in dezelfde volgorde en dezelfde vorm waarin we ze aantreffen in de editie 1716. Dit maakt het vrijwel zeker dat *OHL* schatplichtig is aan een (verloren gegane) editie van het *HOLb* tussen het oudste exemplaar dat we kennen en dat uit 1716. Vanaf lied 23 komen de *OHL*-

⁴⁸ Kalff 1883, met name hoofdstuk IX.

⁴⁹ De nummers 43, 47, 48, 49 en 54.

⁵⁰ In het vervolg ook *OHLb*; in de Liederbank zijn broncodes in gebruik *OHL1680* en *OHL1682*. De liedboeken zijn

teksten niet meer met die uit het *HOLb* overeen. Veel van deze liedjes is, zoals bijlage 9 laat zien, gangbaar repertoire uit de periode vanaf zeg 1630. Maar er is ook materiaal in de traditionele stijl: als lied 45 duikt het goede oude Hildebrandlied weer op - blijkbaar voelde de samensteller van *OHL* het ontbreken van deze klassieker als een gemis, en heeft hij het lied in ere hersteld - en verrassenderwijs komen we als lied 36 na anderhalve eeuw een tekst tegen die onmiskenbaar verwant is aan lied 44 uit het *Zutphens Liedboek* van 1537⁵¹:

<i>Zutphens Liedboek</i> 44	<i>OHL</i> 36
1 Es soltt ain sùverlicke ghan temmen ain klann wolt fogelkinn. Enn soltt or datt enntflieghe, datt soll or also leyde sienn.	Van den Ridder en het Meysje met haar Valckje Stem: Alst begint
2. Sie dett or hoch aùff schortten, sie tratt datt fogelkens nach. Sie riep mitt also helder lùde steme: 'Nvv statt, jùng her, nvv statt.'	1. Het reder een Ridder uyt vermeyden, Wel gemoed en wel gedaen, Het riep een moy meisje met helder stemme Woudt ghy wel van jou paert of gaen?
3. 'Wol edle schonne jonck fravven, was heb ich eùch misdann, vnd datt gy also helder lùde rùpett ende hettet my stille stann?'	2. Meysken wie heeften u yet misdregen, Of wie heeften u yets misdaen, Dat ghy dus roept met luyder stemme, Wilt ghy wel van jou Paert of gaen.
4. 'Wal edle schonne jonckherren, ir hebbt mir nix misdann. Mir ist ain klain woltfogelkenn entflorgen: wolly my datt helpen fainn?'	3. Mijn en is oock niet misdreven, Of mijn en is niet misdaen Daer is een Vrouw-maget haer Valck ontvlogen, Woudt ghy haer die wel helpen vaen.
5. Die rider tratt vann sinnen falenn, fann sinnen faelenn inn datt gras. Hie wolt or dar datt fogelkenn helpen temmen dat or enntflorgen was.	4. Den Ruyter die trat van sijn Paerde, En hy viel neder in het gras, Hy help het Meysje haer Valckje vangen, Dat haerder soo leyde ontvlogen was.
6. Mer doe die loesse ridder sienn willekens hadde gedaenn,	5. Meysken nou is jou Valck gevangen, Maer het is noch niet geschiet,

evenwel nog niet ingevoerd.

⁵¹ Liederbank *HsWrTLB oct146k*, 44. De tekst is die van Leloux 1985, met verwaarlozing van het umlautachtige teken op de v. De tekst van *OHL* 36 is een transcriptie naar de bron.

doe sprack hie to der sùverlicke alleyne: 'Ghy múgett wol tho hùsvartt ghaenn, end seggen ver alder liefste múder, datt fogelkenn is al gefainn.'	Alst Yser is heet soo moet men het smeden Sonder te vertoeven yet.
7. Wol edle schonne jonckheren, verrompt eùch nix zvv serre, ja, wie die hoeffsche fravvelin schenneddett, die hebbens also kleyne er!	6. Meysjen had ik jou aen geen groen heyden Daer de geele waer Rooskens staen, Ghy souder geen goe Maegt van mijn scheidyden Als souder jou Vaer mijn hoofd af-slaen.
	7. Ruyter woudt ghy mijn eertje benemen, Mijn eertje en krijght ghy niet, Veel liever gae icker uyt vermeyden, Seven Jaren om 't Landt te besien.
	8. Ginckt ghyder liever uyt vermeyden, Seven Jaren vallen soo langh, Veel liever had ick jou schoone Maget, Alsoo vast in mijn bedwangh.
	9. Oorlof, ghij Vrijsters algelijcke Die de rooskens plucken sal; Wilt jou eertje beter bewaren, Want het is u beste pant.
	10. Sou ick mijn eertjen niet wel bewaren, Want het is mijn beste al; 't Is mijn tot een leeringh gegeven Dat ik het bewaren sal.

3.5. De plaats van de 'oude' liedboeken in de overlevering

In de 'oude' liedboeken vinden we in totaal 23 liederen die concorderen met teksten uit de bronnen die hiervoor aan de orde zijn gesteld. Elf parallelteksten kennen we uit het Antwerpse *Schoon Liedekens-Boeck*, zes uit *AALb1589*, respectievelijk twee, één en één uit *NiALb1591*, *NiGrAL1605* en *PLb1605*, en niet minder dan achttien parallelteksten treft men aan in *Amoreuse Liedekens*. Bij vergelijking van de liedteksten ontstaat een fascinerend beeld van overeenkomsten en verschillen. Het is evident dat een niet onaanzienlijk deel van deze teksten al langere tijd in een stabiele vorm wordt overgeleverd. In elf gevallen treffen we in de 'oude' liedboeken teksten aan die in oudere bronnen in vrijwel identieke versies voorkomen. Bij diverse van deze concordanties treffen we ook parallellen aan die in meerdere of mindere mate afwijken. Ik zet de gegevens in een tabel:

Oude lb ⁵²	Incipit / titel	Komt overeen met Amsterdamse lb.	Komt overeen met Antwerps Liedboek	Verschildt van
<i>DAL 4</i>	<i>Het was een jonger Helt</i>	<i>AALb 125; AmL I, 42</i>		
<i>DAL 17</i>	<i>Int soetste van den Meye</i>	<i>AmL I, 45</i>		<i>AL 95; AALb 9</i>
<i>HOLb 45</i>	<i>Des hadde een Swaven</i>	<i>AALb 21</i>	<i>AL 29</i>	
<i>HOLb 47</i>	<i>Een meysken op een Rivierken sat</i>	<i>AALb 40; AmL I, 18</i>		
<i>HOLb 49</i>	<i>Wy hebben in onse Landen</i>	<i>AmL I, 98</i>		
<i>HOLb 51</i>	<i>Van Ariaen Maet</i>	<i>AmL I, 44</i>		
<i>HOLb 52</i>	<i>Tsa laet ons kopen</i>	<i>AmL II, 45; NiGrAL 80</i>		
<i>HOLb 56</i>	<i>Van Tijsken vanden Schilde</i>	<i>AmL I, 31</i>		<i>AL 59; AALb 133</i> ⁵³
<i>HOLb 59</i>	<i>Te mey als alle vogelkens singen</i>	<i>AmL I, 85</i>		
<i>HOLb 60</i>	<i>Van Kort Rozijn</i>	<i>AmL I, 3</i>		<i>AL 16</i>
<i>HOLb 41 / DAL 5</i>	<i>Ik stondt op hooghe berghen</i> ⁵⁴	<i>AmL I, 47</i>		<i>AL 87</i>

Het aantal overeenkomsten tussen liedteksten uit de 'oude' liedboeken en *AmL1613* is zo frappant dat het bijna niet anders kan of een of andere versie van *Amoreuse Liedekens* is voor deze liedteksten een bron geweest.

Bij de overige concordanties is de situatie anders. Het meelied *HOLb 22, Den tijdt is hier*, verschilt in allerlei details van de versies in de Amsterdamse liedboeken⁵⁵. *HOLb 24, Het Nachtegaelken kleyne*, een intrigerend verhalend lied in retorische stijl, hoort blijkbaar tot een wat andere lijn van overlevering dan zijn tegenstuk *AmL II, 23. HOLb 26*, een traditioneel lied met het incipit *O Hertog van Gelder* verschilt niet onaanzienlijk van *AmL I, 69*. Hetzelfde geldt voor *HOLb 35, Wie wil van tournoyen van tournoyen*, in vergelijking met *AmL I, 89. HOLb 61, Maeckt eenen moet*, een retoricaal lied waarvan de oudst bekende versie afkomstig is uit Antwerpen 1561, verschilt van de versie in *AmL I, 67. HOLb 72 tenslotte*, het traditionele lied van Gerard van Velsen, verschilt in allerlei details, zowel van de parallelversie in het *PLb1605* als van die in *AmL I, 88*.

Bij een aantal concordanties tussen de 'oude' liedboeken en het *Antwerps liedboek* zijn de verschillen dermate groot dat er geen twijfel aan kan bestaan dat de liederen tussen 1544 en hun verschijnen in de 'oude' liedboeken onderhevig zijn geweest aan een ingrijpend proces van mondelinge

⁵² Alleen de versies uit *DAL1639* en *HOLb1640* worden vermeld.

⁵³ Van dit lied kennen we alleen het incipit. Het komt overeen met het incipit van *AL 59* en verschilt van dat van *HOLb* en *AmL*.

⁵⁴ Zie voor dit lied ook Houtsma 2003.

⁵⁵ En van de andere oudere concordanties die we kennen.

overlevering: *DAL 6 / HOLb 38, De velden stonden groen*, is een sterk afwijkende parallel bij *AL 92*, het lied *Vant Vriesken*; *DAL 9 / HOLb 50, Zy gingh der Bogaert omme* wijkt sterk af van *AL 158, Van liefden coemt groot lijden*; en ook *DAL 15 / HOLb 40, Ick hoorde een watertje ruyselen* vertoont naast overeenkomsten veel verschillen met zijn paralleltekst *AL 164, Wie wil hooren singhen / Van eenen timmerman*. Opmerkelijk is dat bij geen van deze liederen een intermediaire versie uit de Amsterdamse liedboeken beschikbaar is.

Bij de laatste drie parallellen zijn de verschillen minder ingrijpend. *DAL 13, Het daget uyt den Oosten* is een licht afwijkende versie van de beroemde ballade *AL 73, Het daghet in den oosten*. Er is geen intermediaire tekst uit de Amsterdamse liedboeken; wel kennen we een - ook enigszins afwijkende - versie als titellied uit Bredero's toneelspel *Het daget uyt den Oosten* uit 1638. *DAL 10 / HOLb 30*, het lied van de boerman, wijkt niet sterk af van de parallelversie in *AL* en van die in *Aml1613*, maar vertoont dermate veel verschillen dat een rechtstreekse onderlinge relatie nauwelijks aan de orde kan zijn. Er zijn hier ongetwijfeld andere intermediaire bronnen in het spel geweest.⁵⁶ Iets dergelijks geldt voor het Hildebrandlied. Hier komen *AALb* en *AL* overeen. Deze versies schillen evenwel in allerlei details van die van de andere tekstparallellen. Ik laat dat zien door hier de eerste drie strofen af te drukken van de versies uit *AL*, *Aml1613* en *DAL1630*⁵⁷:

<i>AL 83</i>	<i>Aml I, 46</i>	<i>DAL 1</i>
Vanden ouden Hillebrant	Een oudt Liedeken.	Van den Ouden Hiollenbrandt.
1. Jck wil te lande <i>rijden</i>	1. Jck wil te Lande <i>uyt rijden/</i>	1. Ick wil te Kand <i>uyt-rijden/</i>
Sprack meester hillebrant	Sprack Meester Hillebrant/	Sprack Meester Hillebrant/
die mi den wech <i>wil</i> wijsen	Die mi den wech <i>sal</i> wijsen/	Die my den wegh <i>wil</i> wijsen
Te Barnen in dat lant	Te Barnen in dat Lant/	Te Barnen al in dat Landt:
Si zijn mi onbekent gheweest	Zy zijn my onbekent geweest/	Sy zijn my onbekent geweest
So menighen langhen dach	Zoo menigen langhen dach/	Soo menigen langen dagh:
Jn driendertich iaren	In drie en dertich jaren	Jn drie-en-dertigh jaren
Vrou Goedele ick niet en sach	Vrou Goedele ick niet en sach.	Vrouw Goedel ick niet en sagh.
2. Wildy te lande <i>rijden</i>	2. Wildy te lande <i>uyt rijden/</i>	2. Wilt ghy te Land <i>uyt-rijden</i>
Sprack hertoch Abeloen	Sprack Hertoch Abeloen/	Sprack Meester Abeloen:
Ghi vinter op der mercken	Ghy vinter op der marcken	Ghy vint daer op der Marckten
Den ionghen helt is coen	Den jonghen helt is coen/	Den Jongen Heldt is koen:
Ghi vinter op der mercken	Ghy vinter op de mercken/	Ghy vint daer op der Marckten
Den ionghen Hillebrant	Den jonghen Hillebrant/	Den Jongen Hillebrant:
Al quaemdi onder twaelfuen	Al quaemdy onder u twaelven	Al quaemt ghi onder u twaelven/
Van hem wort ghi aengherandt	Van hem wordy aengerant.	Van hem wort ghy aengerant.

⁵⁶ Zie voor dit lied Houtsma 2002.

⁵⁷ De *DAL*-tekst is gebaseerd op de transcriptie van Heiske.

3. Soude hi mi <i>aenranden</i>	3. Soude hy my dan <i>aenranden/</i>	Soude hy my <i>aenrannen</i>
Met eenen euelen moet	Met eenen euvlen moet/	Met eenen euvelen moedt?
Jc doorhouwe hem <i>sinen schilt</i>	Ick door hou hem <i>zynen bruynen Schilt</i>	Jck door-hou hem <i>sijn Schilde</i>
<i>Ten doet</i> hem nemmermeer goet	<i>Ten doet</i> hem nimmermeer goet	'k <i>En doe</i> hem nimmer goedt:
Jck <i>doorslae</i> hem sinen schilt	Ick <i>door slae</i> hem zynen Schilt	Jck <i>door-hou</i> hem sijn Schilde
Met eenen schermen slach	Met eenen Schermer-slach/	Met eenen scherm-slagh/
Dat <i>hijt</i> zijn vrou moeder	Dat <i>hijt</i> zijn Vrou-moeder/	Dat <i>hy met</i> sijn Vrouw-Moeder
Een iaer wel claghen mach.	Een iaer wel clagen mach.	Een jaer wel klagen magh.

De afwijkingen in *AmL* zijn het opvallendst. De lezingen *uyt rijden* en *zynen bruynen Schilt* zijn in verband te brengen met Hoogduitse versies.⁵⁸ *Bruin* hier in de betekenis 'glanzend'. Interessant is de relatie van de derde strofe met de derde strofe van de Hoogduitse versie 4(t): '*Ja rennet er mich ane,/ in seynem ubermût / Ich zerhaw jm seynen grünen schilt, / es thût jm nymmer gût. / Ich zerhaw jm seyn Brinne/ mit eynem schirmeslag, / und das er seiner müter / ein gantz jar zû klagen hat.*'⁵⁹ *Brinne* in de derde regel is het Mhd. woord *brünne*, 'malienkolder'.

4. Conclusies

Populaire liedjes uit het verleden kennen we alleen voor zover ze handschriftelijk of in gedrukte bronnen zijn vastgelegd. Verzamelingen van populaire liederen waren *qualitate qua* typisch gebruiksliteratuur, en daarmee tevens verbruiksliteratuur: we moeten ervan uitgaan dat het grootste deel van wat er ooit is geweest verloren is gegaan, en we moeten er ons dus bij neerleggen dat er veel is dat we niet kunnen weten. Toch blijkt er nogal wat te zijn dat we wel te weten kunnen komen. Er zijn uit de tweede helft van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw exemplaren van niet minder dan vijf gedrukte verzamelingen bewaard gebleven van wat ten tijde van verschijning populair repertoire moet zijn geweest, alle vijf afkomstig uit Amsterdam. Men mag aannemen dat deze bundels een redelijk representatief beeld geven van wat er in de tweede helft van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw in deze stad (en misschien wel in Holland als geheel) aan populaire liedjes in omloop was.

De vijf bundels hebben veel materiaal gemeenschappelijk, en kenmerken zich alle vijf doordat er, naast recent materiaal, waarschijnlijk voor een groot deel van lokale herkomst, ook ouder materiaal en materiaal van andere herkomst is opgenomen. Drie van de bundels, *NiALb1591*, *NiGrAL1605* en *PLb1605*, komen uit hetzelfde huis, en lijken met hun toenemende mate van verzorgdheid de toenemende financiële draagkracht van het zanglustige publiek te weerspiegelen. Het repertoire van deze liedboekjes is overwegend retoricaal, en lijkt voor het grootste deel recent. Bij een deel van het repertoire is onderlinge ontlening aannemelijk. De beide andere boekjes, *AALb1589* en *AmL1613*, zijn kennelijk op zichzelf staande verzamelingen. De uitermate eenvoudige uitvoering maakt aannemelijk

⁵⁸ Zie *Deutsche Volkslieder 1935*, p. 1 e.v.

dat zij zich richten op een minder draagkrachtig - of althans breder - publiek dan *NiALb*, *NiGrAL* en *PLb*. Veel van het materiaal in *AALb* en *AmL* is hetzelfde als dat van de eerstgenoemde verzamelingen, maar de versies verschillen. Naast recent en retoricaal materiaal is in *AALb* en *AmL* ook veel ouder materiaal opgenomen en materiaal met een traditioneel karakter. Kenmerkend voor al dit Hollandse materiaal is dat er weliswaar sporen worden aangetroffen van de typerende veranderlijkheid van populaire liederen, maar dat duidelijk zichtbaar is dat tenminste een deel van de overlevering op de manier van 'normale' cultuurgoederen, via schriftelijke bronnen, moet hebben plaatsgevonden.

De verwachting waarmee dit onderzoek is begonnen, was dat in de bronnen die hier zijn bestudeerd veel van het liedmateriaal dat populair was in de eerste helft van de zestiende eeuw is verdrongen door nieuwere 'hits'. Deze verwachting is bevestigd. Naast de verwachte vernieuwing blijkt evenwel ook continuïteit een opmerkelijke rol te spelen. Het in *AALb1589*, *NiALb1591*, *NiGrAL1605*, *PLb1605* en *AmL1613* opgenomen repertoire verschilt niet wezenlijk van dat in oudere verzamelingen. Bovendien blijkt dat nogal wat van het materiaal dat we uit oudere bronnen kennen, tot in het begin van de zeventiende eeuw gezongen werd.

Na het begin van de zeventiende eeuw verandert er iets. Met het verschijnen van een reeks 'moderne' liedboekjes in renaissance-stijl verdwijnen de oudere liederen, zowel die in de retorische stijl als die in de traditionele stijl, tamelijk abrupt uit de belangstelling, om te worden afgelost door liederen met een heel ander karakter. *AmL1613* is te beschouwen als het eindpunt van een specifieke liedcultuur. Anders beschouwd, kan men deze bundel echter ook zien als een beginpunt, als een voorloper van een reeks gespecialiseerde 'oude' liedboeken, veelal met pendantdelen met nieuwe liedjes. Het is een type liedbundel waarvan we vertegenwoordigers kennen van circa 1640 tot diep in de achttiende eeuw. De kern van de 'oude' liedboeken bestaat uit een - overigens in de loop van de tijd jaren sterk verschromelende - 'canon' van retorische liederen en (vooral) liederen in de traditionele stijl. Een aanzienlijk deel van deze teksten is rechtstreeks in verband te brengen met de oudere bekende verzamelingen. Een ander deel moet via andere bronnen zijn overgeleverd. Naast de canonieke liederen is in de liedboeken plaats voor een steeds veranderende selectie van andere, recentere 'gouwe ouwe'. Hoewel de 'oude' liedboeken niets meer laten zien van de typerende variabiliteit van populair liedgoed, is er geen reden om te denken dat deze 'Jan Pierewiets' van de zeventiende en achttiende eeuw in hun tijd geen echte populariteit genoten.

Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw is nog veel meer te zeggen. Het zou goed zijn nog eens te kijken naar wat de getuigenis van de melodieën heeft toe te voegen aan het beeld dat in dit artikel tevoorschijn komt. De laat zestiende-eeuwse en zeventiende-eeuwse handschriften met liedjes hebben nog nauwelijks de aandacht gehad waar ze recht op hebben. Intrigerend is de vraag in hoeverre wat in dit artikel is gevonden over de ontwikkeling van het populaire lied in Holland ook geldt voor andere regionen van het Nederlandse cultuurgebied. En hoe zat het eigenlijk met het latere populaire lied buiten de bundels met 'oude liedjes'? De vele zeventiende- en achttiende-eeuwse bundels lijken met de hier besproken liedboekjes in ieder geval in zoverre overeen te komen dat de formule van combinatie van ouder materiaal met 'spikspeldernieuwe' liedjes ook daar opgeld doet. Vanaf de achttiende eeuw lijkt met name het traditionele materiaal een revival te beleven: een wijd verbreide bundel als *Thirsis Minnewit* neemt naast

⁵⁹ Versie 4(t), p. 5. Deze versie dateert van ca. 1530.

nieuwe en oudere liedteksten ook een niet onaanzienlijke component op van liedjes in de traditionele stijl - voor de ouderdom waarvan ik overigens in lang niet alle gevallen mijn hand in het vuur zou durven steken.⁶⁰ Uit de getuigenis van een waarschijnlijk vroeg achttiende-eeuwse verzameling van liedkaterntjes als de *Collectie Nijhoff*⁶¹ valt op te maken dat ook bij de smalste beurzen, naast een overvoed van nieuwer materiaal, het repertoire van 'gouwe ouwe' en liedjes in traditionele stijl nog steeds ruim aftrek vond.

Hoe de situatie zich na de helft van de 18e eeuw ontwikkelt, verdient nader onderzoek.⁶² Maar het is aannemelijk dat naast een permanente stroom nieuwe liederen allerlei ouder materiaal tenminste bleef voortleven via losse blaadjes. Het is, als men zich dat realiseert, helemaal niet onwaarschijnlijk dat de eerste verzamelaars die in het veld, 'aus den Kehlen der ältesten Müttergens',⁶³ versies van oude liedjes optekenden waarvan ze dachten dat die eeuwen lang in de mondelinge overlevering levend waren gebleven, in feite liederen vastlegden die misschien maar twee of drie handdrukken verwijderd waren van een schriftelijke bron.⁶⁴

⁶⁰ Zie [Houtsma 2007](#).

⁶¹ Zie [Houtsma 2007](#).

⁶² Informatief over het populaire lied in deze periode is nog steeds [Kalff 1883](#), hoofdstuk IX, met name vanaf p. 739.

⁶³ De uitdrukking is van Goethe, naar aanleiding van zijn optekeningen van 'volksliedjes' in juli / augustus 1771. Ik ontleen de uitdrukking aan [Gerritsen 1992 \(2\)](#).

⁶⁴ Zie [Grijp 2008](#); zie [Van Beersum 2008](#).

Bijlagen

Bijlage 1, AALb1589, concordanties

	Incipit ⁶⁵	AL	Elders < 1589	NiAlb	NiGrAL	Aml	Andere bronnen ca. 1589-1613	> 1613
1	Al waer ic half doot			46	103		HsDHKB 76H10 (1592-1606) 1; HsUtUB 10B13 15; HsVerhee1608 15	
2	Aenmerckt doch mijn gheclach	2						
3	Alle mijn gepeys doet my so wee	3	P-PeterszKL 1540 32; P-RhawTR 1542/8 3; P-RhawTR 1542/8 120; P-PhalèseLM 1571/15 3; P-FlorilMA 1573 12; P-EgenoffLI 1535/14 34					
4	Adieu reyn Bloomken roziere	9			175			
5	Arghe Winter ghy zijt cout	10						
6	Alle mijn Jonck leven		HsDarfeld 69				HsDHKB 135J53 3; Aelst BlumAusbLR1912 1	
7	Aenhoort t'geclach o bloeyende jeucht			50	105		HsArRA WN2118 8; HsDHHRA Sp87b 23; HsDHKB 76H10 63; HsBeSPK En3536 2; HsBeSPK En3536 41; HsVerhee1608 29	GLusthof1634 68; LBloemenhof1660 150
8	Als ick aenschou							
9	Int soetste van die Meye	95				145		HsDarfeld 17
10	Bedroefde herteken wat moet g[hy] lijden			54	106			
11	Bedruet belast, vind ic mijn anghetast						HsDHKB 76H10 11	
12	Cupido triumphant			56	108	105	HsBeSPK mgf752 43; HsDHKB 135J53 112; HsZWSM 773 16	
13	Cupido god, duer uwe minnen stralen		HsDarfeld 79	57	109	106		
14	Compt al ghy Venus dierkens						HsDHKB 76H10 12	
15	Cupido stralen, doet my versuchten						HsDHKB 76H10 13	
16	Al tijt heb ick ghenuecht gepresen			5	74	101		
17	Daer ick lach en sliep			9	84			
18	Die wijn maect vrolijck ende rijck			27	7			
19	Dat ick om een beelde soet	18					HsBsKB IV114 27	
20	Die lustelicke Mey is nu inden tijt	27	HsGeUB 845 4; P-PhalèseDM 1572/11 25				8 HsLdUB BPL2912 5; HsDHKB 135J53 10	

⁶⁵ Alle verwijzingen zijn naar liednummers in de Liederenbank. Het incipit is ingekort. Incipits van liederen waarvan het begin verloren is gegaan tussen teksthaken, geciteerd naar de oudst bekende versie. De liednummers van *Aml* zijn vermeld in de vorm waarin ze voorkomen in de Liederenbank, dat wil zeggen dat de liederen van deel I, II en III zijn door genummerd.

Jos Houtsma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	Incipit ⁶⁵	AL	Elders < 1589	NiALb	NiGrAL	Aml	Andere bronnen ca. 1589-1613	> 1613
21	Des hadde een swave een dochterlijn	29						HOLb 45
22	Die winter comt aen die Mey is uut	26	P-CambraiBM 125-8 9; P-SusatoIM 1551/18 22; Maldegem Trésor1865(1550) 12; 2;					
23	Deur liefden wil ick openbaren							
24	Dat ickse nu moet laten						HsVerhee1608 16	
25	Die Mey zeer excellent							
26	Den tijt is hier / Datmen sal vrolijck wesen			14	88	4	HsLdGA Ga1474 39; HsDHKB 74J58 12; HsVerhee1608 30	
27	Deur groot verlanghen							
28	Den dach wil niet verborghen sijn	19	HsGeUB 845 3					
29	Den winter is een onwaert ghist	25	HsWrTLB oct146 31					
30	Die my te drincken ghave	23				6	HsTrouG (1600) 7	
31	Deur liefden moet ic vermonde							
32	Dese nyders hebbent zo haest bespjet							
33	Die Nachtegael int wilde			66	112	110	HsDHHRA Sp87b 6	
34	Een Venus dier / Hout my in haer bestier			76	116	10	HsDHKB 135J53 37; HsVerhee1608 20	
35	Een Amoreus een fiere ghelaet							
36	Een Venus dierken heb ic uutvercoren	36, 212	HsWeydts 1; P- PeterszKL 1540 37; HsDarfeld 40; P- SusatoTM 1551/19 12			12		
37	Een Ridder ende een Meysken jonck	45				15		Bredero Schijnh1624 2
38	Een vrouwen heb ic met herten bemin[t]					17	Laurier SdL1580/97 1; ArtAm 1; FrèreGessler UitTongDicht1925 3	
39	Eylacy ick lijde so groote pijn					20	HsUtUB 10B13 56	
40	Een Meysken op een Rivierken sadt					18		HOLb, 47; VriendMinnaar 1698 1;
41	Een Liet eerbaer vande liefste moet ic singen							
42	Een aerdich vrouwen heeft my bedroghen	44				19		
43	Comt Rethorijckers wilt ontdecken			63	111	112	HsVerhee1608 19	
44	Lief uutvercoren, Lief triumphant			93	63	127	PLb 53	
45	Dat oude Jaer is ons ontrolt gelijk een cloot			1	70	109	HsVerhee1608 21	
46	Fortuyna eylaes bedroeft				117	21	HsLdUB BPL2267 6; HsDHHRA Sp86 1; HsDHKB 135J53 2; HsDHKB 76H10 8; HsDHKB 135K36 46; HsUtUB 10B13 31	

	Incipit ⁶⁵	AL	Elders < 1589	NiALb	NiGrAL	Aml	Andere bronnen ca. 1589-1613	> 1613
47	Ghy nyders quaet van doene					25	HsDHHKB 135J53 9	
48	Ghepeyns ghy doet my trueren					26		
49	Ghepeyns, gepeyns, vol van envyen	49	P-SusatoIM 1551/18 24; Casteleyn DL1574 22					
50	Graetgues eerbaer jong van zinnen			80	118	27	HsVerhee1608 22	
51	Ghy Amoruese gheesten,					28	AL fr 9 ⁶⁶	
52	Ghy Venus kinderen jent							
53	Hoe soudy hem verblijden			84	121			
54	Die winter is ons verghanghen	74	HsHanau 1; HsWrTLB oct146 10; HsDarfeld 17				NiLiedeken VSL1600 2; HsUtUB 10B13 30; HsBsKB II144 56	SomNSL1650 436; JanSentsLb1679 381; VhL1700 (1700) 27
55	Hoe ben ick nu in pijn groot							
56	[Het was te nacht, also soeten nacht]	194	HsLdUB BPL1289 13					HsBsKB 19544 42
57	Het wayt een windeken coel uuten oosten	69				35	HsDHHRA Sp87a 6	
58	Ick weet noch een sGraven Dochterkijn						Loslied	
59	Ick weet een Peerle jent					50		
60	Van achtentachtich, Het nieuwe jaer			127	141	145	HsVerhee1608 23	
61	Alarm, alarm alarme			44	102	104	HsLdUB BPL2912 14; HsVerhee1608 24	
62	Alsmen bespoort dat liefde gheeft			49		II 5		
63	Maer als de liefd ons tegen is							
64	Ic seg adieu, wy twe moeten scheyden	100	HsWrTLB oct146 15; P-ForsterTL 1540/21 3; HsBeSPK mgf752 51; P-PhalèseDM 1572/11 20			54		LivreSeptCV1632 9
65	Ick weet een reyn Casteel			91	125	52		
66	In een palleys quam ic ghegaen							
67	Ick sat en fantazeerde						HsCamUL Dd.6.49 5; HsDHHKB 74J58 113	
68	Int hert heb ick vercoren,							
69	Juecht en duecht, mijn hert verhuecht		P-PhalèseDM 1572/11 6; P-FloriiMA 1573 7; HsDeBacker, 1			58		
70	Ick vint eylaes my nu in noot,			85	62		HsVerhee1608 5	
71	Ick weet een Bloemken soet van guere							
72	Ic breng mijn naeste gebuer en dronc			36	14	56	HsDHHRA Sp87c 3	
73	Ick ben deurwont							
74	In groot ongeluck ben ick gebooren			90	129		HsDHHRA Sp87a 27; HsUtUB 10B13 20	

⁶⁶ Het zgn. 'Leidse' fragment van het Antwerps Liedboek

Jos Houtsma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	Incipit ⁶⁵	AL	Elders < 1589	NiAlb	NiGrAL	Aml	Andere bronnen ca. 1589-1613	> 1613
75	Ick had een stadich Minneken	98	HsWrTLB oct146 1; HsLdUB BPL1289, 24			53	HsBeSPK mgq612 16; HsVerhee1608 26	
76	Ick wil te lande rijden	83	P-RhawBG 1545/7			46	HsTroul 16	Voskuyl OJHillebrant1639; DAL1639 1; HOLB 68; Coll Nijhoff 811
77	Ick ben deurwont							
78	Ick heb die Werelt bemint	196	Campen BSE1550 1					
79	Bedrijft vreucht, maect reyn geneucht						HsDHHRA Sp87a 8	
80	Laestmael al met blijden sinnen			94	127	60	HsDHKB 135J53 16	Jeugdspiegel1620 5
81	Laest ontrent den avont by avontueren						HsUtUB 10B13 9	
82	Met gantscher bedruckter harten					61	HsUtUB 10B13 58	
83	Myn Oochkens wenen					62	HsUtUB 10B13 50; HsVerhee1608 27; BolteLbFabricius1877(16 xx) 159	
84	Met recht mach ick wel claghen							
85	Mocht ick eens troost ontfanghen			92	126		HsUtUB 10B13 46	
86	Moet ick altijd treuren sonder ophouwen		HsDelHT 897 16	102			HsUtUB 10B13 37	
87	Myn sinnekens zijn my doort toghien	114	P-UlmS 237 (1530-1540) 13, 7; HsWrTLB oct146 12; P-PeterszKL 1540 7; HsDarfeld 18; HsBeSPK mgf752 47; P-EgenolffLI 1535/14 10				HsTroul 9; HsBsKB II144 60	
88	Met Venus geschut ben ic doorschoten	116						
89	Myn Liefste greyn, in swerlts pleyn							
90	Myn sinnekens verstooren		HsBeSPK mgf752 46; HsDHKB 74J58 11		174			
91	Myn grote clachten, zijn veel om achten						HsUtUB 10B13 52	
92	Mocht ick gheluck verwerven						HsLdUB BPL2267 4; HsDHKB 135J53 1	
93	Met lief gequelt soeck ick u raet			98			HsDHKB 135K36 36	
94	Men placht eertijt doort loopen snel			99	162			Jeugdspiegel1620 25
95	De May,, Seer fray			20	93	114		
96	O Venus jent		HsDelHT 897 14			70	HsLdGA Ga1474 101; HsUtUB 10B13 22	
97	O Venus wreet				68			
98	Och legdy nu en slaept	132	P-ParisBNL 16664 (1474-1484) 3; HsBsKB 16910 2			72	HsBsKB II144 48	
99	O God al vander minnen			104	129	75	HsArRA 412 5; HsUtUB 10B13 10	

	Incipit ⁶⁵	AL	Elders < 1589	NiALb	NiGrAL	Aml	Andere bronnen ca. 1589-1613	> 1613
100	O Venus die Goddinne						74 HsDHHRA Sp87b 24; HsUtUB 10B13 32; HsBsKB II7533 1; FrèreGessler UitTongDicht1925(1580) 2	
101	O Radt van Avontueren	125						
102	Onder een preeel vol ruyckende Rosen					73		
103	O clagen een paer							
104	Pater grijpt toch eenen moet						Lummel NGLb1874(1600) 11	
105	Rijck God verleent ons avontuer	140						
106	Ryck God hoe mach dat wesen	141	HsAmUB IA24 6; HsWrTLB oct146 22				HsBsKB II144 13	
107	Ryck God wie sal ick claghen	205	HsLdUB BPL1289 16; HsDarfeld 24					
108	Schoon liefken jent			115	136	80	HsArRA 412 11	
109	Schoon lief playsant			15	89	81	HsUtUB 10B13 6	
110	Schoon lief ghi sijt mijn troost alleyne			114	135	140		
111	Schoon Liefken jent					141	HsBeSPK mgq612 54;HsVerhee1608 31	
112	Siet hier mijn Liefste ghepresen						HsDHHRA Sp87b 18	
113	Schoon Liefken uuter maten						HsLdUB BPL2267 7; HsDHHRA Sp87b 3; HsDHKB 135J53 17; HsUtUB 10B13 45	
114	Schoon lief wat gady brouwen			118	138	83		
115	rueren so moet ick nacht ende dach	147	HsLdUB BPL2912 64; HsBeSPK mgf752 (1568) 11				HsBeSPK mgq612 23; HsDHKB 135J53 20; HsBsKB II144 52	
116	Tribulatie ende verdriet	173	HsLdUB BPL1289 1					
117	Verhuecht in duecht				168	86		
118	U liefde quelt mijn totter doot			130	142	148	HsLdGA Ga1474 84; HsUtUB 10B13 13; HsVerhee1608 4	
119	Wel lustighe Jonghelingen			33	13	150		
120	Uut liefden ziet	170		131	143	87	HsUtUB 10B13 24	
121	Wilt nu al			17	91	97		Jeugdspiegel1620 10
122	Wat isser aen myn hart gheresen				52			
123	Die soete coele Mey, is ons ontdaen			18	92			
124	[Het is onlancx geleden]							
125	[Het was een Jonger helt]					42		DAL1639 4; Utvrede1718 15; ThMinnewit(2)1750 86; BolteLbFabricius1877(1 6xx) 160
126	[Het was een aerdich knaepken]					43	HsVerhee1608 17	VrKramer17xx 53

Jos Houtsma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	Incipit ⁶⁵	AL	Elders < 1589	NiALb	NiGrAL	Aml	Andere bronnen ca. 1589-1613	> 1613
127	[Hoe sitten wy alle dus stille te swijgen]		HsBeSPK mgo280 49	34	15	124	HsDHKB 74J58 8	
128	[Help god wie sal ick claegen]	?						
129	[Het daeget inden oosten]	73 of 75						
130	[Het regende zeer en ick wert nat]	79						
131	[Het quaemen drie ruyters gelooopen]	58				30		
132	[Hoe comt dat by schoon lief laet mijn]	64						
133	[Het is goet vrede in alle duytsche landen]	59				31	CosterTs16131 2	HOLb 56
134	[Het was een meysken vroech opgestaen]	62						

Bijlage 2 NiALb1591, concordanties

	Incipit	Elders < 1591	AALb	NiGrAL	Andere bronnen ca. 1590-1613	Aml	>1613
1	Dat oude Jaer is ons ontrott		45	70	HsVerhee1608 21	109	
2	Schoon lief my niet versmaet			71			
3	Aensiet schoon lief			72			
4	Schoon lief wilt my ontfarmen			73			
5	Altijt heb ick ghenoecht ghepresen		16	74		101	
6	Een waerde vrou			75			
7	Myn tijt verslijt			76	HsDHKB 135K36 41	130	
8	Seer veel moet ick nu lyden			77			
9	Daer ick lach en sliep		17	84		113	
10	Die Mey playsant,			85			
11	Waer zijdy alderliefste lief			86			
12	De mey dees vrolicke soete tijt			87			
13	Compt siet Gods wonder daden						
14	Den tijt is hier		26	88	HsLdGA Ga1474 39; HsDHKB 74J58 12; HsVerhee1608 30	4	Jeugdspiegel1620 11; HOLb 22
15	Schoon lief playsant		109	89	HsUtUB 10B13 6	81	
16	Die Mey playsant, willen wy planten			90			
17	Wilt nu al groot en smal		121	91		97	Jeugdspiegel1620 10
18	Die soete coele mey, is ons ontdaen		123	92			
19	Ghy dochters fray						
20	De may Seer fray		95	93		114	
21	Om nu te moghen uuten			1	HsLdGA Ga1474 20	137	
22	Draech ick mijn liefd' verborgen			2			
23	Dit hef ick an, en drincket dan			3		108	
24	Nu wil ick laten varen			4		132	
25	Die my dit Bekerken schenken deet			5		11	
26	Myn Liefken heeft mijn afgeseyt			6			
27	Dees wijn maeckt vrolijck ende rijck		18	7			
28	Laet ons met blijden gheeste			8			
29	Nu wil ick een Liedeken singhen			48			
30	De wijle wy zijn hier			10			
31	Alsoo mijn dit gheschonken is			11			
32	Laet ons den Heer der Heeren goed			12	HsVerhee1698 57	129	
33	Wellustighe Jonghelinghen		119	13		150	
34	Hoe sitten wy aldus stille te swighen	HsBeSPK mgo280 49	127	15	HsDHKB 74J58 8	124	
35	Laet ons Godt loven			16	HsDHKB 135K36 37; HsVerhee1608 58	128	
36	ick breng mijn naeste gebeur een dronc		72	14	HsDHHRA Sp87c 3	56	

Jos Houtsma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	Incipit	Elders < 1591	AALb	NIGrAL	Andere bronnen ca. 1590-1613	AmL	>1613
37	Laet ons nu vrolijk wesen			17			
38	Nu laet ons alle gaer danckaer zijn	Hofken1577 89			Harmansz SB1600 1; Costerius OHB1590 92; SomSGL1600 1; Harmansz SB1600 17	133	GLusthof1634 8; BWBeth1645 108; RijperLb1657 393, LBloemenhof1660 7; EhLb1668 24; EhLb1668 41; GrHEAPLb(1)1762 28; ThMinnewit(3)1745 69
39	Wy dancken den Waert	Coornhert LB1582 31		19	HsCamUL Dd.6.49 3	149	
40	Laat ons gemeen			20			
41	Met Broodt, met Bier			21		131	
42	Ghebenedijt, Weest altijt						
43	Lof prijs en eer, sy u O Heer						
44	Alarm, alarm, alarme			102	HsLdUB BPL2912 14; HsVerhee1608 24	104	
45	Aensiet u dienaers staet					102	
46	Al waer ick half doot		1	103	HsDHKB 76H10 1; HsUtUB 10B13 15; HsVerhee1608 15		
47	Aensiet uwes dienaers staet			104			
48	Als Liefde blent			160		103	
49	Als men bespoort dat liefde gheeft		62			2p7	
50	Aenhooret geclach		7	105	HsArRA WN2118 8; HsDHHRA Sp87b 23; HsDHKB 76H10 , 63; HsBeSPK En3536 2; VhSL1600 41; HsVerhee1608 29		GLusthof1634 68; LBloemenhof1660 150
51	Al heefter niemant ruste						
52	Ach Godt hoe zijn mijn sinnen verslegen						
53	Ach Godt O Heer						
54	Bedroefde herteken wat moet ghy lijden		10	106			
55	Boven al zijt ghy mijn lief ghepresen			107			
56	Cupido triumphant	HsBeSPK mgf752 43	12	108	HsDHKB 135J53 12; HsZWSM 773 16	105	
57	Cupido God, deur uwe minne stralen	HsDarfeld 79	13	109		106	
58	Cupidos sware lust					107	
59	Comt altesamen, wilt u niet schamen						
60	Cupido Godt wreet ende crachtich			110			
61	Cupido wreet, hoe valt ghy my rebel			61	PrinsesseLb1605 55		
62	Comt sotten al groot in't ghetal						
63	Comt Rethorijckers wilt ontdekken		43	111	HsVerhee1608 19	112	
64	Door wissel van liefde	Coornhert LB1582 22					
65	Dat ick al teghens t'herde mijn				HsUtUB 10B13 47		

	Incipit	Elders < 1591	AALb	NiGrAL	Andere bronnen ca. 1590-1613	Aml	>1613
66	De Nachtegael in't wilde		33	112	HsDHHRA Sp87b 6	110	
67	Die Nachtegael die sanck een Liedt	HsWrTLB oct146 41					
68	De liefde blent Gaet my behent			113			
69	Doet Martis eer			114			
70	Dewijl wy aldus stille staan					115	
71	Een Liedt eerbaer van de liefste claer						
72	Eylaes liefde u cracht				HsUtUB 10B13 19		
73	Een Amourens [sic] fier ghelaet					16	
74	Ey laet ons nu doch vrolijk zijn						
75	Een Venus dier Heb ick int hert vercoren			115		116	
76	Een Venus dier, hout my in haer bestier		34	116	HsDHKB 135J53 37; HsVerhee1608 20	10	
77	Een Meysken jent een proper dier						
78	Een Nonnegen jonck was hier ontrent				HsDHAKB 133K29 93		
79	Fortuyn eylaes bedroeft		46	117	HsLdUB BPL2267 6; HsDHHRA Sp86 1; HsDHKB 135J53 2; HsDHKB 76H10 8; HsDHKB 135K36 46; HsUtUB 10B13 31	21	
80	Gratieus, eerbaer, en fraey van sinnen		50	118	HsVerhee1608 22	27	
81	Gheneucht heb ick ghepresen			119		118	
82	Ghetrou ghestadich in mijn afwesen			120			
83	Hoe zijt ghy t'aller stont				HsZWSM 773 7; HsUtUB 10B13 38		
84	Hoe soude hy hem verblijden		53	121			
85	Ick vind' my eylaes gheheel in noot		70	62	HsVerhee1608 5		
86	Ick maeck geclach			122	PrinsesseLb1605 104		
87	Ist wel ghedaen, ist wel ghedaen	HsLdUB BPL1289 26; HsBsKB IV114 19					
88	Ick spraeck u gaern schoone Robijn			123			
89	In smert en pijn						
90	In een groot ongeluck ben ick gheboren		74	124	HsDHHRA Sp87a 27; HsUtUB 10B13 20		
91	Ic weet een reyn Casteel		65	125		52	
92	Laet my nu troost ontfanghen		85	126	HsUtUB 10B13 46		
93	Lief uutvercoren, Lief triumphant		44	63	PrinsesseLb1605 53	127	
94	Laest mael met soo blijde sinnen		80	127	HsDHKB 135J53 16	60	Jeugdspiegel1620 5
95	Maechdelijck pijlaer, eerbaer				HsUtUB 10B13 44		
96	Met versuchten moet ick claghen						
97	Midts ick van u was ghewent						
98	Met liefd' gequelt soeck ick u raet		93		HsDHKB 135K36 36		
99	Men placht eertijts doort loopen snel		94	162			Jeugdspiegel1620 25

Jos Houtsma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	Incipit	Elders < 1591	AALb	NiGrAL	Andere bronnen ca. 1590-1613	AmL	>1613
100	Mijn sinnen zijn my ontstelt			128	HsUtUB 10B13 17; HsVerhee1608 13		Jeugdspiegel1620 62
101	Met swaer versuchten				HsLdGA Ga1474 107; HsDHKB 135K36 55; HsUtUB 10B1 16; PrinsesseLb1605 91		
102	Moet ic altijt treuren sonder ophouden	HsDelHT 897 16	86		HsUtUB 10B13 37		
103	Mocht ick gheluck verwerven				HsUtUB 10B13 21		
104	O God al vander minnen		99	129	HsArRA 412 5; HsUtUB 10B13 10	75	
105	O smertelijcke minne						
106	o Venus Goddin excellent						
107	O Roosgen root o peerle jent			130	HsLdGA Ga1474 83; HsCamUL Dd.6.49 4; HsDHKB 135K36 4	135	
108	Overpeynsen bedroeft het hart	HsDelHT 897, 6				136	
109	O Godt der liefden machtich						
110	O Venus fier Soet van manier			131		138	
111	Peynst om my schoon Lief ghepresen			132			
112	Seer vast in't hart gheprent			133			
113	Schoon bloemken uutghelesen			134			
114	Schoon Lief ghy zijt mijn troost alleyne		110	135		140	
115	Schoon liefken jent, seer excellent		108	136	HsArRA 412 11	80	
116	Schoon liefken playsant						
117	Soet is den naem			137		139	
118	Schoon lief wat gaet ghy brouwen		114	138		83	
119	Sullen wy aldus stille staen			139		142	
120	T'valt swaer sonder stadighen hoep						
121	Tsa maect jolijt wie dat ghy zijt			60			
122	Tfy u ghy moordadighe tonghen						
123	Treurt nu met my wilt droevich wesen						
124	Waer ick my weyn			140			
125	Wie van een aer bemint wil zijn						
126	Waerom Cupido Godt						
127	Van achtentachtich, Het nieuwe Jaer		60	141	HsVerhee1608 23	145	
128	Verblijt den gheest in desen feest			24		146	
129	Verblijt met vlijt In dese Meye tijt			98		147	
130	U Liefde quelt my tot der doot		118	142	HsLdGA Ga1474 84; HsUtUB 10B13 13; HsVerhee1608 4	148	
131	Uut liefden siet lijd'ick verdriet	AL 170	120	143	HsUtUB 10B13 24	87	
132	Geluck end'eer, wil u ons God verleenen			144			
133	Sijt nu verheucht weest rustich						

	Incipit	Elders < 1591	AALb	NiGrAL	Andere bronnen ca. 1590-1613	Aml	>1613
134	Quelt u niet meer met sorghen swaer						
135	Helpt my met luste singhen			145			
136	Door liefde blint, leef ic in onrust sware			78			
137	Soo wie bemint een Meysgen rijck			79		143	
138	Adieu mijn troost mijn toeverlaet			146			
139	Met Cupidos strael ben ick gewondt						
140	Nu aenhoort, met accoort			147			
141	Liefde soet, mijn gemoet			163			
142	Lief u aenschijn, u bly en vrolijck wesen			148			
143	Laestmael sat ick alleen						
144	Cupidoos schicht, met recht bedicht			167			
145	Laest doen ick ginck, int' bosch ter jacht						
146	Cupido wreet moordadich						
147	In't hart heb ick vercoren						
148	Cupido heer der Heeren						
149	Verheucht, in deucht				NJLILB1608, 7		SuB1600b 47
150	Venus die heeft mijn hart van binnen						
151	Vrijsters verblijt, soo ghy hier zijt			149			
152	Een groet send'ic u met woorden			66	Historie LH 1; PrinsesseLb1605 51		
153	Venus ghy en u kindt	HsDelHT 897, 12; HsDHHRA Sp87b, 11		166	HsZWSM 773 20		
154	Hoe salich zijn de Landen	HsBskB 21664, 2; NiGeuLb1581, 72		154		93	
155	Ghy onbedochte jeucht seer slecht			164			
156	Ghy minnaers fraey en lustisch						

Bijlage 3, *PLb1605*, concordanties

	incipit	<1605	ca. 1605 - ca. 1613	>1613
1	O Liefde, Liefde, u wreede cueren			
2	O klachtich leven, o swaer doleur			
3	Demophon soet, ick maeck so grooten clacht			
4	Heb ick niet eylacy,, genoech te lyen			
5	Helaes tis al verganghen			
6	Tis ghenoech van dien			
7	Schoon lief wilt u toch eens verneeren			
8	Schaemt tot u schrijven			
9	Wil Paris helaes, my nu versmaen?			
10	Liefste lief verheven			
11	Bedroefde tijdt,, dien ick subyt			
12	Schoon lieff seer soet, wat ghy doet			
13	Ick doe clacht met droevighe sanck			
14	Droeve clacht, die ghy doet onsacht			
15	Och Orestes ghepresen			
16	O diamant			
17	Ick gae my so seer verblyen			
18	Vileynighe vrouwe vol van spijt			
19	O wreetheydt groot, o vals ontrou			
20	Hoe gaet ghy dus claghen			
21	Schoon lieff minjoot			
22	Noyt meerder pijn, o God verhoort toch mijn			
23	Droecighe dach,, die ick noyt sach			
24	Ick sou certeyn, schoon lief seer reyn			
25	Lief ongestoort, u toch nu spoort			
26	Schoon liefken plaisant, Ic heb tblijde pant			
27	O druckich rappoort!			
28	Wreede Fortuyn crachtich			
29	Vercoren greyn			
30	Sydy ontsint, wat gaet ghy nu bestaen?			
31	Suyver Goddinne, O lieffste lieff			
32	Schoon lief mijn droevige sanck			
33	Schoone goddin, die ick bemin			
34	Och lyden en pijn			
35	Hoe ben ick dus met druck belaen			
36	Schoon lieff ick heb vernomen			
37	Ick Helena vol rouwe			

	incipit	<1605	ca. 1605 - ca. 1613	>1613
38	O vileynich hert			
39	Seer clachtich vol doleuren			
40	O droefheyt snoot			
41	Och lacy Godt wat sie ick hier?			
42	O droevighe tijdt			
43	Wat sie ick hier voor myn ooghen			
44	O mijn bedroefde leven			
45	Och wat wilt ghy bedryven			
46	Wilt doch nieyt treuren			
47	Gods gracy goedt			
48	Ghy geestkens jent, die hier ontrent			
49	Vol vreuchden so zijn wy nu ter tijt			
50	Neemt doch in danck door t'hert oprecht			
51	Een groet send ick u met woorden	NiALb1591 152; HistorieLH 1591 1	NiGrAL 66	
52	U TROOST my toegeschreven			
53	Lief uytvercoren, lief triumphant	AALb 44 NiAL 93	NiGrAL 63; Aml 127	
54	O stout beginne, en lastich feyt			
55	Cupido wreet	NiALb 61	NiGrAL 61	
56	Ghelijck als de witte Swaene		HsLdGA Ga1474 85; NiGrAL 65; Aml 120; Aelst BlumAusbLR1912 3	
56	Wie zijt ghy die door minnen		HsLdGA Ga1474 85; NiGrAL 65; Aml 120	
57	Ick peyns om een persooene	HsDHHRA Sp87b 7	NiGrAL 64; Aml 126	
58	By my meucht ghy wel wesen	HsDHHRA Sp87b, 7	NiGrAL 64; Aml 126	
59	Wie wil hooren een nieu Liedt	Stoke RK1591	OudLiedeken GFGV1602 ([1602 c.]); Aml 88	HOLb 72; Coll Nijhoff 793; Nooseman KO1671 2; HlDuinvreugd1718 45
60	Tverlanghen swaer			
61	Die Venus' min hanteren			
62	Wilt vreuchden openbaren			
63	Cupido ging my senden			
64	Een blijje maer			
65	Den winter kout			
66	Nae dat ick langh ging dwalen			
67	O ghy Cupido fel			
68	Hoe soud hy hem verblyden		HsDHKB 135K36 51	
69	Verblijt / Gij amoreuse zinnen, versmijt		Aml 169	
70	Een wonder lijden, Lief excellent			

Jos Houtsuma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	incipit	<1605	ca. 1605 - ca. 1613	>1613
71	Troost myn doch, o schoon goddinne		HsLdGA Ga1474 51	
72	Met hart en sin verblijt			
73	Wilt in u jeucht verblyen		NiGrAL 165	
74	Het soet ghequeel		Aml 121	
75	Ghy die kranck sijt van drincken			
76	Na mijnen sanc hoort toe nu altemale			
77	Ick leg' versmoort		HsLdGA Ga1474 102	
78	Vreuchdich wil ick dit ontfanghen			
79	Die u trouwelijck bemint, ghesint			
80	Doet met myn u vermeughen			
81	Bedrijft nu vreucht, en maect gheneucht			
82	Fy boos gheslacht, die nu veracht			
83	Verdraecht met vlijt, sonder verdrieten			
84	Venus aensiet, uwes dienaers swaer torment			
85	Cupidoos strael, deurwont mijn t'harte swaer			
86	Weest al verheucht, stelt druc ter syen		HsUtUB 10B13 35; HsVerhee1608 11	
87	Hout al aen wie dat ghy zijt			
88	Ick weet een Vrouwen Amourens	HsWrTLB oct146 2; P-ForsterTL 2; P-PeterszKL1540 3; AL 104; HsLdUB BPL2912 120; P-EgenolffLI 1535 6		
89	Tobias om sterven gheneghen	Mander HLOT1600; SomNSL1591 26; HsDHKB 76H10 28		Mander GH1627 240
90	Leeft onbevrees, minst ende meest			
91	Met swaer versuchten	NiALb 101	HsLdGA Ga1474 107; HsUtUB 10B13 16; HsDHKB 135K36 35	
92	Fortuyn gundt myn bequaem den tijt			
93	Ick lij' int hart pijn onghewoon		HsLdGA Ga1474, 5; HsDHKB 76H10 36; HsArRA 412 4	HsLdGA Ga1473 (1620-1625) 8
94	O Ooge ghy, die my verdriet aendoet			
95	O Hebe seer schoon verheven			
96	Nae dat ik huyden morghen			
97	Gelijcken een Castele		HsDHKB 76H10 21; HsOxBL Douce221 6; HsDHKB 135K36 63; Wellens VJ1612 11	
98	Eolus crachtich winden God			
99	Hoe ben ick in hoopen en duchten			
100	Men siet uyt spruyten / Al in des Meys voorspoet			
101	Als ick scheyen moet		HsDHKB 135K36 43	

	incipit	<1605	ca. 1605 - ca. 1613	>1613
102	Een maecht die den schijn der sonnen			
103	Condy mijn fiere Goddinne			
104	Ick maec geclach met reden op dees tijdt	NiALb 86	NiGrAL 122	
105	Ick ben vol droefheynt nacht en dach		HsDHKB 135K36 58	
106	Nu zijt, verblijt, het is den tijt		HsVerhee 1608 63	
107	Wanneer ick slaep voel ick		HsDHKB 76H10 50; Livresept1608;	LogVrouwen(1)1619 38, Vreugdebeekje1645 32
108	Ach Amaryllis		Stoett HooftGed1899 16	
109	Treurt nu met my, die tot yemandt liefd draecht			
110	Het vierich strael al vande Son			Hooft Gr1615 1; AmMinnebeekje(7)1645 128, Laurierkrans1648 61; Utzangprieeltje1649 108
111	Eylaes wie claech ick mijn verdriet		NLusthof1602 8	
112	Een aerdich meysken soet,		HsDHKB 135K36 18	
113	Schoon lieff wien sal ick claghen			
114	Huysraet moet ick nu gaen coopen			
115	Schoon lief en mach, u hert bewegen niet		HsLdGA Ga1474 54; HsDHKB 76H10 58; Wellens VJ1617 1	
116	Seght my doch Venus Goddinne			
117	Schoon liefgen uytvercooren		HsLdGA Ga1474 67	
118	Waerom hebby nu Cupido			
119	Coemt ghy Najaden verheven			
120	Komt mijn liefste lief met eeren			
121	O liefde ghy valt my seer rebel			
122	De Veltgoddinnen, zijn nu betreurt			

Bijlage 4, Aml1613 deel I, concordanties

incipit	AL	AALb	NiALb	NiGrALb	Elders<1613	>1613
1[Claes molenaar]	15					
2Confoort, confoort	14				HsWrTLB oct146 11; HsZWSM 773 13	
3Cort Rozijn	16				HsGeSA GB 1	HOLb 60
4Den tijdt is hier		26	14	88	Hs DHKB 74J58 12; HsLdGA GAL 474 39; HsVerhee1608 30	Jeugdspiegel1620 11; HOLb 22
5De Mey die wil ons bringen						
6Die my te drincken gave	23	30			HsTrouG 7	
7Den mey moet wech	24					
8Den lustelijcken Mey (4 regels)	27	20			HsGeUB 845 4; HsLdUB BPL2912 5; P-PhalèseDM 1572/11 25; HSDHKB 135J53 10	
9[Die mey is so]	32					
10Een Venus dier		34	76	116	HsDHKB 135J53 37; HsVerhee1608 20	
11Een Boer-man	35					Coster TB1627 5; HOLb 30; DAL 10; VrKramer17xx 31
12Een Venus dierken	36, 212	36			HsDarfeld 40; Hs Weydts 1; P-PeterszKL 1540 37; P-SusatoTM 1551/19 12	
13Een Out man sprack	37				P-PeterszKL 1540 6; P-EgenolffLI 1535/14 9	
14En is niet wel ghekermt						
15En Ridder en een Meysken jonck	45	37				Bredero Schijnh1624 2
16Een amoureuse fiere gelaet	[35] ⁶⁷		73		Boxtel LAR1597 36	
17Een Vrouwen heb ik		38			FrèreGessler UitTongDicht1925(1580) 3; Laurier SDL1580 / 97 1; ArtAm1599 1	
18Een Meysken op een Revierken		40				HOLb 47; Vriend Minnaar1698 1
19Een aerdich Vrouwen	44	42				
20Eylaes ick lijde		39			HsUtUB 10B13 56	
21Fortuyn eylaes bedroeft		46	79	117	HsLdUB BPL2267 6; HsDHHRA SP86 1; HsDHKB 135J53 2; HsDHKB 76H10 8; HsUtUB 10B13 31; HsDHKB135K36 46;	
22Fortuyn dat liep my teghen						
23Fortuyn wilt u keeren	46					
24Gestadighe minne	53					
25Ghy nijders quaet van doene		47			HsDHK 135J53 9	
26Gepeyns ghy doet mijn treuren		48				
27Gratieus eerbaer jonck		50	80	118	HsVerhee1608 22	

⁶⁷ Alleen de eerste strofe komt overeen.

	incipit	AL	AALb	NiALb	NiGrALb	Elders<1613	>1613
28	Ghy Amoreuse Geesten (slot ontbreekt)		51			AL fr 9	
29	[Hoe luyde riep]	56				VhSL1600 50; SuB1508 18; DEP1539 121; Hofken1577 43; Costerius OHB1590 68; NsNijUb62 39	
30	Het quamen drie Ruyters	58	131 ⁶⁸				
31	Het is goe peys goe vrede	59	133 ⁶⁹				CosterTs1613 2; HOLb 56
32	Het voer een Maeghdelij	61					
33	Het quam een Ruyter van Bosschayen	66				HsAmUB IA24 12	
34	Het soude een fiere Margrietelij	67					
35	Het waeyt een windeken	69	57			HsHDDRA Sp87a 6	
36	Het voer een Visscher visschen	71					
37	Het viel een edele douwe	72				HsDarfeld 27	
38	Het daghet inden oosten	75				HsBeSPK mgf752 112	
39	Het quam een man van Schelde [38 regels ontbreken]	78					
40	De liefde is blind ⁷⁰ (begin ontbeekt)					HsWrTLB oct146 3	
41	Hoort ghy meyskens over al						
42	Het was een jongher Helt		125 ⁷¹				BoLteLbFabricius1877, p. 60; DAL 4; UtVrede1718 15; ThMinnewit (2) 86
43	Het was een aerdich Knaepken		126 ⁷²			HsVerhee1608 17	VrKramer17xx 53
44	Wie wil hooren singhen (slot ontbreekt)						HOLb 51; Bs1712 3;
45	[Int soetste van de meye]	95	9				HsBsKB 19544 22; DAL 17
46	ick wil te Lande uyt rijden	83	76			P-RhawBg 1545 / 7 HsBsKB 14275 7; HsTroul (1590-1600) 16	DAL 1; HOLb 68; Voskuyll OJHillebrant1639; Coll Nijhoff 811
47	ick stont op hoogher Berghen	87				HsLdUB BPL1289 14	DAL 5; HOLb 41
48	In mijnen sin	88				P-FlorC 2439 27; P-PeterszKL 1540 21	
49	ick weet een vrouwen amoreus	91				P-LonBL 35087 24; HsBsKB II144 27	
50	ick weet een Peerle jent		59				
51	ick sie die morghen-sterre	96					
52	ick weet een fraey Casteel		65	91	125		
53	ick hadde een gestadich	98	75			HSWRTLB OCT146 1; HsLdUB BPL1289 24; HSBESPK mgq612 16; HsVerhee1608 26	
54	ick segh adieu	100	64			HSWRTLB OCT146 15; P-ForsterTL1540 / 21 3; HsBeSPK mgf752 51; P-PhalèseDM 1572 / 11 20	LivreSeptCV1632 9

⁶⁸ Tekst ontbreekt.⁶⁹ Tekst ontbreekt.⁷⁰ Tot dusver nog niet geïdentificeerd.⁷¹ Tekst ontbreekt.⁷² Tekst ontbreekt.

Jos Houtsma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	incipit	AL	AALb	NiALb	NiGrALb	Elders<1613	>1613
55	Ick wil my gaen verheugen	101				HsLdUB BPL1289 12; HsBeSPK mgq612, 41; HsBsKB II 144 55	
56	Ick brenghe mijn naeste gebuer (slot ontbreekt)		72	36	14	HsDHHRA Sp87c 3	
57	Ick weet noch een sGraven Dochterkijn ⁷³ (6 slotregels)		58				Loslied 17e eeuw 205
58	Iuecht en deucht mijn hert verheucht		69			P-PhalèseDM 1572 / 11 6; P-FloriiMA 1573 7; HsDeBacker 1	
59	Kiest nu een Duyfken reene						
60	Lestmael al met blijde sinnen		80	94	127	HSDHKB 135J53 16	Jeugdspiegel1620 5
61	Met ganscher bedruckter herten		82			HSUTUB 10B13 58	
62	Myn oochskens weenen		83			HSUTUB 10B13 50; HsVerhee1608 27; BolteLbFabricius1877 61	
63	Myn hertelijck lief	112					Jeugdspiegel1620 57
64	Met lusten willen wy	115				HsDarfeld 73	
65	Margrietgen ghy zijt	119 / 203				HsBgSA29 4	
66	Men leest in Esdras					SomNSL1586 1; P-Linköping s.s. 7; P-FloriiMA1573 19; SchrL1580 311; WyboGL1582 7; TwLB1583 162; BoomG1595 12; HsDhKB 135K36 50; HsLdUB 1497 B11 1	VhL1700 70
67	Maeckt eenen moet					Mechelen MEM1561 1; SpvSantw (1)1562 14	HOLb 61
68	Och Nederlandt ghepresen						
69	O Hartoch van Gelder						HOLb 26
70	O Venus jent		96			HsLdGA Ga1474 101; HsDelHT 897 14; HsUtUB 10B13 22	
71	Och Moeder	129				HsLdGA Ga1474 48	
72	Och leghdy nu	132	98			P-ParisBNL 16664 3; HsBsKB II144 48; HsBsKB 16910 2	
73	Onder een Prieel		102				
74	O Venus die Godinne		100			HsDHHRA Sp87b 24; HsUtUB 10B13 32; HsBsKB II7533 1; FrèreGessler UitTongDicht1925 (1580) 2	
75	O Godt van al der minnen		99	104	129	HSUtUB 10B13 10; HsArRA 412 5	
76	Phebus die is langh over de Zee						Jeugdspiegel1620 28
77	Pampier dat is soo drooghe						
78	Qua clappers Tonghen fenijne						
79	Reyn bloemken excellent						
80	Schoon liefken jent		108	115	136	HsArRA 412 11	
81	Schoon Lief Playsant		109	15	89	HSUtUB 10B13 6	
82	Schoon liefje seer playsant						

⁷³ Tot dusver nog niet geïdentificeerd.

	incipit	AL	AALb	NiALb	NiGrALb	Elders<1613	>1613
83	Schoon lief wat gaat		114	118	138		
84	Tot droefheyt zijn ghewent						
85	Te Mey als alle de Vogelkens						HOLb 59
86	Verheugt in deugt		117		168		
87	Vvt liefden siet	170	120	131	143	HsUtUB 10B13 24	
88	Wie wil hooren een nieu liet					Stoke RK1591 1; PrinsesseLb1605 59; OudLiedeken GFGV1602;	HOLb 72; Coll Nijhoff 793; Nooseman KO1671 2; HIDuinvreugd1718 45
89	Wie wil van Tornoyen						HOLb 35
90	Ic quam maer gister avond	106				HsBsKB IV114 23	
91	Verweckt ghy edel geesten						
92	De winter is ons verganghen						
93	Hoe saligh zijn de landen			154	154	NiGeuLb1581 72; HsBsKB 21664 2	
94	Van lieve te dichten	156					
95	Och hoe mach hem sijn leven lusten	121				HsBeSPK mgf752 35; HsTroul 6	
96	Met Venus strael						
97	Wilt nu al, groot en smal		121	17	91		Jeugdspiegel1620 10
98	Wy hebben in onse Lande						HOLb 49
99	Een nieu Liedt willen wy zingen						
100	Och hoe veel beter waer						Hoofd GV1613 4

Bijlage 5, Aml1613 deel II, concordanties

	Incipit	AALb	NiALb	NiGrAL	Elders <1613	>1613
1	Altijt heb ik gheneught	16	5	74		
2	Aensiet u dienaers staet		45			
3	Als liefde blent		48	160		
4	Alarm / alarm	61	44	102	HsLdUB BPL2912 14; HsVerhee1608 24	
5	Alsmen bespoort	62	49			
6	Cupido triumphant	12	56	108	HsBeSPK mgf752 43; HsDHKB 135J53, 12; HsZWSM 773 16	
7	Cupido god	13	57	109	HsDarfeld 79	
8	Cupidoos zware lust		58			
9	Dit hef ik an en drincket dan		23	3		
10	Dat oude jaer is ons ontrolt	45	1	70	HsVerhee1608 21	
11	De Nachtegael int wilde	33	66	112	HsDHHRA Sp87b 6	
12	Die my dit beeckerken		25	5		
13	Comt Retorijckers	43	63	111	HsVerhee1608 19	
14	Daer ick lagh en sliiep	17	9	84		
15	De May / seer fray	95	20	93		
16	Dewijl wy aldus stille staen		70			
17	Een Venus dier		75	115		
18	Ick hebber een uuytverkoren					
19	Geneught heb ick ghepresen		81	119		
20	Gesellekens jonck					
21	Gelijck als die wite Swane			65	HsLdGA Ga1474 85; PrinsesseLb1605 56	
22	Het soet gequeel				PrinsesseLb1605, 74	
23	Het Nachtegaelken kleyne					HOLb 24 ; NiHaParnassus1712 13; HIDuinvreugd1718 41; Foret RW1725 13; Coll Nijhoff 443; TonVrolijkheid1803 61
24	Het was een aerdich Boerken					TafSpSchipBoer1690
25	Hoe sitten wy aldus	127 ⁷⁴	34	15	HsBESPK mgo 280 49; HsDHKB 74J58 8	
26	Ick claegh u Venus dieren			150	HsDordSA AS 190 1	
27	Ick peyns om een persoone			64	HsDHHRA Sp87b 7; PrinsesseLb1605 57, 58	
28	Lief uytvercooren	44	93	63	PrinsesseLb1605 53	
29	Laet ons Godt looven		35	16	HsDHKB 135K36 37; HsVerhee1608 58	
30	Laet ons den Heer		32	12	HsVerhee1608 57	

⁷⁴ Tekst ontbreekt.

	Incipit	AALb	NiALb	NiGrAL	Elders <1613	>1613
31	Min tijdt / verslijt		7	76	HsDhK 135K36 41	
32	Met Broodt / met Bier		41	21		
33	Nu wil ick op mijn handelijn (bedoeld is: Nu wil ick laten varen)		24	4		
34	Nu laet ons allegaer		38	18	Hofken 1577 89; Harmansz SB 1600 1; HsNijUB 62 17; Costerius OHB1590, 92; SomSGL1600 1	RijperLb1657, 393; GLusthof1634 8; BWBeth1645 p.234; Zoeteboom KL1649 108; RijperLb1657 393; LBloemenhof1660 7; EHLb1668 24; ThMinnewit(3)1745 69; GrHEALb1702 41; GrHEAPLb(1)1762 28
35	O Maghet schoon					NThMinnewit(2)1731 96
36	O Roosken root		107	130	HsLdGA Ga1474 83; HsDHKB 135K36 4; HsCamUL Dd 6.49, 4	
37	Overpeynsen bedroeft		108		HsDelHT 897 6	
38	Om nu te mogen uytien		21	1	HsLdGA Ga1474 20	
39	O Venus fier / soet van manier		110	131		
40	Soet is den naem		117	137		
41	Schoon lief ghy zijt mijn troost	110	114	135		
42	Schoon liefken jent	111			HsBeSPK mgo612 54; HsVerhee1608, 31	
43	Sullen wy aldus stille staen		119	139		
44	Soo wie bemint		137	79		
45	Tsa laet ons koopen			80		Jeugdspiegel1620 22; HOLb 52
46	Van achtentachtig	60	127	141	HsVerhee1608 23	
47	Verblijt den Geest		128	24		
48	Verblijt met vlijt		129	98		
49	U liefde quelt my totter doot	118	130	142	HsVerhee1608 4; HsLdGA Ga1474 84; HsUtUB 10B13 13	
50	Wy dancken den Waert		39	19	Coornhert LB1582 31; HsCamUL Dd.6.49 3	
51	Wel lustighe jongelingen	119	33	13		

Bijlage 6, HOLb1640, concordanties

	Incipit	AL	AmL	DAL	HOLb1716	Elders <1640	Elders > 1640
1	Adieu Haerlem schoone stede				1		Laurierkrans1643 80; HaSoetendal LR1645 27; Gaarkeuken1746 3
2	Adieu Haerlem Soetendal				2		Laurierkrans1643 74; HaSoetendal LR1645 1; HIDuinvreugd1718 35; Gaarkeuken1746 5; OpZvSpeelwagen 3
3	O Godt van Hemel rijcke				4	NiGeuLb1578 34	Laurierkrans1643 83; NiNaTrompetje1725 30; Lummel NGLb1874(1600) 52
4	Geen smert en duert					Eembd HB1619 3	Laurierkrans1643 81
5	Ick ginck op eenen Morghen				3		Laurierkrans1643 95; LVreugdenhof1662 75; HIDuinvreugd1718 40
6	In 't Jaer als men heeft geschreven				5		
7	Vreemde dinghen komen						
8	Ghelijck Aurora Roosenmondigh						
9	Luytjes 'k sel jou verklaren wis						Laurierkrans1643 93
10	Den Hemel uyt-gespannen						
11	Geen Mens en weet wat hem genaect						NThMinnewit(2)1731 94
12	Den Hemel Aertrijck beyde weent				6		NThMinnewit(2)1731 95
13	Jeught laet vreught nu blijcken				7	NLusthof1607 6; Gherwen Fonteinader1624 36	Laurierkrans1643 89
14	Ick ben nu gedachtig / den voorleden				8		
15	Ick ben nu gedachtigh / 't schoone				9		
16	Om Jalousij te schouwen				10		Laurierkrans1643 91
17	Vrymoedig man Bacchus / Vulcaen						Laurierkrans1643 72
18	O Jeught laet vreught ontspringen				11	Gherwen Fonteinader1624 36	
19	t Dunckt my wonder boven wonder				12		
20	Kond ick eens recht bedwingen				13	Bredero GrLb1622 98	
21	Den Sondagh is wel nae mijn sin				26		Laurierkrans1643 40
22	Den tijdt is hier		4		18	AALb 26; NiALb1591 14; HsDHKB 74J58 12;HsLdGA Ga1474 39; HsVerhee1608 30; NiGrAL1605 88; Jeugdspiegel1620 11	

	Incipit	AL	AmL	DAL	HOLb1716	Elders <1640	Elders > 1640
23	Den Mey die komt ons by / seer bly				14		Mommaert BrN1650 40; Krook M1701 1
24	Het Nachtegaelken kleyne		122		17		Coll Nijhoff 443; HlDuinvreugd1718 41; NiHaParnassus1712 13; Foret RW1725 13; TonVrolijkheid1803
25	Edel Kersou				19	HsLdGA Ga1474 119; HsBsKB 14275 9	AmRommelz1651 40
26	O Hertog van Gelder bent ghyder		69		40		
27	Hanselijn over der heyden reedt			7	20		Coll Nijhoff 711; Krook B1709 2
28	Och Elsje (seyd hy) Elsje			14	29		Coll Nijhoff 713
29	Het waren twee Koninghs kinderen				28	HsBsKB II2631-B 33	Coll Nijhoff 629
30	Een Boerman had een domme sin	35	11	10		CosterTB1627,5	VrKramer17xx 31
31	Hansje de Backer by der straten was						
32	Het reet een Heer met zijn schildknecht					HsLdGA Ga1474 87	ApNicg(3)1730 21; Marsdrager1754 56
33	Wie wil hooren een nieu liet			2	41		
34	Claes Molenaer die had drie						
35	Wie wil van tournoyen van tournoyen		89				
36	Doen ick was een Jonghe Dochter						
37	Noch weet ick eenen ouden kouden				33		NiHaParnassus1712 47
38	De velden stonden groen en daer toe breyt	92		6	16	HsCoBB CB61 1	1Coll Nijhoff 227; GoNachtegaal(1)1712 35
39	O Roosjen Roodt vol melodyen				27		
40	Ick hoord een watertjen ruyselen	164		15	28		
41	Ick stondt op hooghe berghen	87	47	5	31	HsLdUB BPL1289 14	
42	Het was een fraey rijck borgers kint				24	HsGeUB 986	
43	Wie wil hooren een nieu Liedt				34		
44	Het is gheleden soo men seydt				21		AmRommelz1651 11
45	Des hadde een Swaven een dochterlijn	29				AALb 21	
46	Het was een Jager een Weyman goet			8	32		

Jos Houtsuma – Oude en nieuwe liedjes. Over de overlevering van populaire liederen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw

	Incipit	AL	AmL	DAL	HOLb1716	Elders <1640	Elders > 1640
47	Een meysken op een Rivierken sat		18			AALb 40	Vriend Minnaar1698 1
48	Aurora brengt den dagh						Gaarkeuken1746 7
49	Wy hebben in onse Landen		98				
50	Zy gingen den boogaert omme	158		9			
51	Wie wil hooren singhen		44				BS1712 3
52	Tsa laet ons koopen een loogenboec		144			NiGrAL1605 80; Jeugdspiegel1620 22	
53	Het gheschieden op een so goeden						
54	Hey wie wil hooren singhen			12	39		
55	Het wasser een Goutsmits Dochter						
56	Het is goe pey goe vrede in alle	59	31			AALb 133; CosterTS1613 2	
57	Het was een Kint, so kleynen Kindt					HsBsKB II26310B 34	
58	Het was een hubs bruyt Elselijn						
59	Te Mey als alle de vogelkens singen		85		25		
60	Kort Rozijn wel lieve Neve	16	3			HsGeSA GB 1	
61	Maeckt eenen moet / licht op		67			MechelenMEM1561; SpvSAntw(1)1562 14	
62	t Hert is met druck bevanghen seer						
63	t Hert is my soo seer bekommert						Laurierkrans1643 71
64	Ick sou sonder jock / noch wel eten						
65	Wy spoelders jonck van dagen teer						
66	Mijn sinnen / van binnen					Starter FL1627 003	
67	Als al de Eeckelen rypen				35	HsZWSM 773 8	Gaarkeuken1746 8
68	Ick wil te Lande rijden	83	46	1		P-RhawBG 1545 / 7; AALb 76; HsTroul16; HsBsKB 14275 7	Coll Nijhoff 811; Voskuy/OJHillebrant1639
69	Dat sich niet roem Cypris Godinne						NThMinnewit(2)1731 93
70	De klokjes ginghender de klieri						
71	t Was een Vrouwtyen smorghens						
72	Wie wil hooren een nieuw Liedt		88			PrinsesseLb1605 59; Stoke RK1591; OudLiedeken GFGV1602; Nooseman GFGV1602	Coll Nijhoff 793; HlDuinvreugd1718 45
73	Wie wil hooren singhen			18			

	Incipit	AL	AmL	DAL	HOLb1716	Elders <1640	Elders > 1640
	van vreugden						
75	Dat alle bergen goude waren			11	36		ThMinnewit(1)1745 71
74	Het reeder een Riddertjen uyt jagen			16			
76	Het was een valsche Stiefmoer						
77	Arent / Pieter Gysen met Mieuwes					Bredero GrLb1622 1	Utzangprieeltje1649 146; AmMinnebeekje(7)1645 152; ThMinnewit(2)1745 39; Coll Nijhoff 728; Gaarkeuken1746 21
78	Sonnetje steeckt zijn hoofjen op					Bredero SR1619 1; Bredero GrLb1622 171	
79	Al ben ick schoon liefje niet machtig					Bredero SR1619 6; Bredero GrLb1622 74	Angelkot MB1682 1; Hoeven ST1693 2; HsLePB 161 1
80	Het wasser een knaepjen van				44		NiHaParnassus1712 48
81	Hier kamer whir Hern						
82	Des Winters als het regent				23		AmRommelz1651 39; AmerKoopman1785 39
83	Hoe legh ick hier in dees ellende				15	HsGeUB 1485 f48r; HsLePB 161 14	GLusthof1634 71; Laurierkrans1643 65; LBloemenhof1660 153; Coll Nijhoff 880; HlDuinvreugd1718 36; DoHelicon1719 43; Pook ZZ1710 19

Bijlage 7, DAL1639, concordanties

	Incipit	AL	Aml	HOLb	Elders <1640	Elders >1640
1	Ick wil te Land uyt-rijden	83	46	68	R-RhawBG 1545 / 7; AALb 76; HsTroul 16; HsBsKB 14275 7	Voskuyl OJHillebrant1639; Coll Nijhoff 811
2	Wie wil hooren een nieuw Liedt /			33		
3	fragment					
4	Het was een jonger Helt		42		AALb 125; BolteLbFabricius1877(16xx) p. 60	UtVrede1718 15; ThMinnewit(2)1750 (1750) 86
5	Ick stont op hoogher berghen	87	47	41	HsLdUB BPL1289 14	
6	De Velden stonden groen en daer toe breydt	92		38	HsCoBB CB61	Coll Nijhoff 227; GoNachtegaal(1)1712 35
7	Hanselijn over der Heyde reed			27		Coll Nijhoff 711; Krook B1709 2
8	Het was een Jager een Weyman goet			46		
9	Sy gingh der Bogaert omme	158		50		
11	Dat alle Bergen goude waren			75		ThMinnewit(1) 71
10	Een Boerman had een domme sin	35	11	30		CosterTB1627b 5; VrKramer17xx 31
12	Hey wie wil hooren singen			54		
13	Het daget uyt den Oosten / Het licht schijnt over al	73			Bredero DUO1638 1	HOLb 1716 2; HIDuinvreugd1718 47
14	Och Elsje / seydh'y / Elsje /			28		Coll Nijhoff 713
15	Ick hoorde een watertje ruyselen	164		40		
16	Het reder een Ridderdje uyt jagen			74		
18	Wie wil hooren singen			73		
17	Int soetste van den Meye	95	45		AALb 9	HsBsKb19544 22

Bijlage 8, HOLb 1716, de liedteksten die niet voorkomen in HOLb1640

	Incipit	< 1716	> 1716
22	Een Ruytertjen jongh van jaren	Amrommelz1651 5	DoHelicon1719 24; DeHelicon 1729, 1; NiUtMinstroom1767 62; RoepKatsoe1790, 12; SchrKatsoe1775, 5; NiTulpje1798, 6; VrKramer17xx, 15; BüschingHagen DV1807, 5
24	Het was een schoon rijk borgers kint	HsGeUB 986	
37	Het daget uyt den Oosten / het licht schijnt over al	AL 73 DAL 113; Bredero DUO1638 1	HiDuinvreugd1718 47
38	Qartier-meester verheven	Coll Nijhoff 269; Buisman1694 9; Matrozenvruegd1696 8; Amrommelz1651 4	
42	Het spruyt een roosjen		
43	Waer staet jou Vaders huys en hof	Hoof JS1633, 2	Hoof WS
45	Ick sal u gaen verklaren		
46	De Mey / de Mey / de Mey		
47	Ey! schoone Nymph	Laurierkrans1643 94; Stribee ChaosVC(2)1643 21; AmMinnebeekje(7)1645 5; UtZangprieeltje1649 1; HsTerBorch1652 51; NepZeewagen1671 21; ASpinhuis1680 20; SdNachttegaaltje1679 15	HiDuinvreugd1718 34; DoHelicon1740 73; ThMinnewit(2)1745 37
48	Waer wil mijn soete beckje heen,	Wesbusch HDV1636 8	
49	Als mars en Venus t'saem boeleerde	HMeibloempjes1649 2	HGaarkeuken1746 10
50	Het eerste daeghje in 't Nieuwe Jaer		
51	Nu wil ick eens omme gaen		
52	Ick gingh langs een Riviere		
53	Ey hoort mijn suchte / En droef geruchte		
54	Laura sat laest by de beeckl	KrulJC1634 6; KrulMS1634 28; Laurierkrans1643 10; KrulPW1644 34; AmMinnebeekje(7)1645 62; UtZangprieeltje1649 57	ThMinnewit(3) 45
55	Eylaes hoe is mijn hert en sinnen	Begijnhof1710 33	OpzvSpeelwagen1780 54
56	Te Parijs daere woont een vrouujen		
57	Mijn Engel is vol deughde	DCSchichtje(2)1656 2; HnTrekschuitje(1)1663 33; ItKwakzalver1694 19	
58	Komt mijn Flora schoone veldt-godin	HsTerBorch1652 57; AmRommelz1651 67	DeHelicon1740 7

Bijlage 9, OHL, concordanties

	Incipit	HOLb1640	HOLb1716	Overige
1	O Godt van Hemelrijcke	3	4	Zie HOLb1640
2	Ick gingh op eenen morgen	5	3	Zie HOLb1640
3	Hoe legh ick hier in dees ellende	83	15	Zie HOLb1640
4	De Velden stonden groen en daer toe breyt	38	16	Zie HOLb1640
5	Hanselijñ over de Heyde reed	27	20	Zie HOLb1640
6	Het is gelegen soo men seydt	44	21	Zie HOLb1640
7	Het was een fraey rijck borgers kint	42	24	Zie HOLb1640
8	Te mey als alle de vogelkens singen	59	25	Zie HOLb1640
9	Ick hoorde een watertje ruyselen	40	28	Zie HOLb1640
10	Och Elsje seydt hy Elsje	28	29	Zie HOLb1640
11	Aurora brengt den dagh	48	30	Zie HOLb1640
12	Ick stont op hooge Bergen	41	31	Zie HOLb1640
13	Als al de Eeckelen rijpen	67	35	Zie HOLb1640
14	Dat alle Bergen Goude waren	74	36	Zie HOLb1640
15	Hey wie wil hooren singen	54	39	Zie HOLb1640
16	Het spruyt een Roosjen		42	Zie HOLb1640
17	De Mey, de Mey, de Mey		46	Zie HOLb1640
18	Ey schoone Nymph		47	Zie HOLb1640
19	Het eerste daghjen in 't Nieuwe-Jaer		50	Zie HOLb1640
20	Ick ginck langhs een Revier		52	Zie HOLb1640
21	Laura sat laest by de Beeck		54	Zie HOLb1640
22	Te Parijs daer woonter een vrouujen		56	Zie HOLb1640
23	Eylaes mijn suchten is om niet			HaNachtegaal1659 30; Mommaert BrN1654 47; Botschuitje1681 38; CMAagdenkruid1685 26; Buisman1694 8; OpZvSpeelwagen1780 93
24	Te Vlissingen leydt een Jacht bereydt			GrNiHBootsg1700 80; AmSchouw1769 88; OpZvSpeelwagen 33; NiOtMarktsch(1)1895 10
25	Op een tijdt, Op een tijdt			Buisman1694 38; Collectie Nijhoff 2
26	Aenhoort doch vrienden al te gaer			Buisman1694 24; KonLb1695 14; Pels Mz1717 52; LuJager1863 30; OpZvSpeelwagen 6; Gaarkeuken1746 004 44
27	Ach Helena, ach mijn waerde			HaLapmantje1666 11; SdNachtegaaltje1679 42; Coll Nijhoff 566; Gaarkeuken1746 003: 75
28	Roomsche Besje sey Gort Wouts			VermakOpd1677 2; Buisman1694 27
29	Hemels oppervooght, Ach			
30	'tSa Hollander komt ten strijdt			
31	Trompen en trompetten en fluyten			

	Incipit	HOLb1640	HOLb1716	Overige
32	Sal dan mijn Minnares			Elzevier LA1667 44; Begijnhof1710 45; ThMinnewit(2)1745 45
33	Nerea schoonste van u gebueren			HiDuinvreugd1718 32; OpZvSpeelwagen1780 41
34	O Trijn, O aldersoetste Trijn			
35	Dat is so moy de Bruyt te zijn			LincolnCathLB1650 728; Zoeteboom KL1668 3; GrHEALb1702 143; ThMinnewit(3)1745 78; GrHEAPLb(1)1762 114
36	Het reder een Ridder uyt vermeyden			HsWrTLB oct146, 44
37	Sint Nicolaes goet heyligh man			Olipodrigo(1)1654 16; HaLapmantje1666 14; SdNachtegaaltje1679 18; OpZvSpeelwagen 55; BIMinnez1875 33
38	Poliphemus aen de Strande			Laurierkrans1643 5; Stribee ChaosVC(1)1643 5; UtZangprieeltje1649 44; AmMinnebeekje(7)1645 41; Coll Nijhoff 615; DeHelicon1740 8
39	O Schoon Jock-vrouw mocht my gebeuren			DeHelicon1740 11
40	Bedroefde herder siet			
41	Silvia ginck water halen			DeHelicon1740 17
42	Lestmael gingh ik op eenen morgen			Laurierkrans1643 56; Coll Nijhoff 185 DeHelicon1740 21
43	Auroor klam op sijn wagen			
44	O Paris wreet			Coll Nijhoff 744; HiDuinvreugd1718 49; DoHelicon1719 54; DeHelicon1740 75; OpZvSpeelwagen1780 86
45	Ick wil te lande rijden	68		Zie HOLb1640
46	Hoe werckje niet Leeuwerck			Stalpart ExtrCat1631 180; AmRommelz1651 55; Vermeulen Rondejaer(2)1644 57; OpZvSpeelwagen 73
47	De Wachter die een Deuntje blaest			
48	Reyn Maegdeken met eeren			AmDoelenvreugd1627 16; NiHaParnassus1712 44; DoHelicon1719 3; DeHelicon1729 2; Coll Nijhoff 456

Literatuur

- Vellekoop, K. & H. Wagenaar-Nolthenius (1975), m.m.v. W.P. Gerritsen & A.C. Hemmes-Hoogstadt, Het Antwerps Liedboek, 87 melodiën uit 'Een Schoon Liedekens-Boeck' van 1544. Amsterdam.
- Het Antwerps liedboek (2004), Teksteditie bezorgd door Dieuwke E. van der Poel e.a., Tielt.
- Beersum, Ineke van (2008), Onder de altijdgroene linde II, Persoonlijke inbreng van zangers in de mondelinge liedcultuur. In: De fiere nachtegaal. Het Nederlandse lied in de middeleeuwen. Amsterdam.
- Bolte, Joh. (1890), Ein unbekanntes Amsterdamer Liederbuch von 1589. In: TNTL 10, 175-202.
- Deutsche Volkslieder, Balladen (1935), Unter Mithilfe von Harry Schewe und Erich Seemann gemeinsam mit Wilhelm Heiske und Fred Quellmalz herausgegeben von John Meier (Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien, Hrsg. vom Deutschen Voksliedarchiv). Berlin und Leipzig, Erster Teil, 1 ev.
- Gerritsen, W.P. (1992), Jan en Jenneken en de mondelinge overlevering van balladen. In: Frank Willaert e.a., Een zoet akkoord, Middeleeuwse lyriek in de Lage Landen. Amsterdam, 287 ev.
- Gerritsen, W.P. (1992) (2), Aus den Kehlen der ältesten Müttergens, Tussen volksliedonderzoek en mediëvistiek. In: Volkskundig Bulletin 18.1, 79-87.
- Grootes, E.K. (1987), Het jeugdig publiek van de 'nieuwe liedboekjes' in het eerste kwart van de zeventiende eeuw. In: W. van den Berg & J. Stouten (red.), Het woord aan de lezer. Zeven literatuurhistorische verkenningen. Groningen, 72-88.
- Grijp, Louis Peter (1992), De Rotterdamse Faem-Bazuyn. De lokale dimensie van liedboeken uit de Gouden Eeuw. In: Volkskundig bulletin 18, 23-78.
http://www.dbnl.nl/tekst/grij001rott01_01/index.htm
- Grijp, Louis Peter (1996), Voer voor zanggrage kropjes. Wie zongen uit de liedboekjes in de Gouden Eeuw? In: Theo Bijvoet e.a. (red.) Bladeren in andermans hoofd. Over lezers en leescultuur. Nijmegen.
- Grijp, Louis Peter (2008), Onder de altijdgroene linde. Over orale principes in Middel nederlandse liederen. In: Louis Peter Grijp & Frank Willaert (red.), De fiere nachtegaal. Het Nederlandse lied in de middeleeuwen. Amsterdam.
- Haarlems Oud Liedboek I (1966), facsimile-uitgave Maastricht.
- Haarlems Oud Liedboek II (1966), facsimile-uitgave Maastricht.
- Houtsma, J. (1999), De bundel Amoreuse Liedekens en zijn relatie met het Antwerps Liedboek van 1544. In: TNTL 115, 236-249.
- Houtsma Jos (2002), Het lied van de boerman. In: TNTL 118, 151-160.
- Houtsma Jos (2003), Het lied van het nonnetje. Over de overlevering van laatmiddeleeuwse liedteksten. In: TNTL 119, 64-73.
- Houtsma Jos (2005), 'Ich armes küselinn klein', Het lied van het uiltje in zestiende-eeuwse liedboekjes en elders. In: Queeste 12, 47-58.
- Houtsma Jos (2007), Het populaire lied in de achttiende eeuw. Een verkenning in Thirsis Minnewit. In: TNTL 123, 226-241.
- Kalff, G. (1883), Het lied in de Middeleeuwen. Dissertatie Universiteit Leiden.
- Amoreuse Liedekens (1984), Ingeleid en toegelicht door J. Klatter. Amsterdam/Alphen a.d Rijn.
- Keersmaekers, A. (1981), Drie Amsterdamse liedboeken 1602 - 1615. Doorbraak van de Renaissance. In: De nieuwe taalgids 74, 121-133.
- Keersmaekers, A.A. (1985), Wandelend in Den Nieuwen Lust-hof. Studie over een Amsterdams Liedboek 1602 - (1604) - 1607 - (1610). Nijmegen.
- Keersmaekers, A. (1985), Apollo of Ghesang der Musen. Met een bijdrage over de keuze van het exemplaar door K. Bostoën. Deventer.
- Leloux, H.J. (1985), Zutphens Liedboek, Ms Weimar Oct 146. Zutphen.

- Marion, Olga van (2005), *Heldinnenbrieven, Ovidius' Heroides in Nederland*. Nijmegen.
- Prick van Wely, Max [1966], *De bloeitijd van het Nederlandse volkslied*. Tweede druk. Haarlem.
- Poel, Dieuwke van der (2008), *Liefdesliedjes uit Amsterdam, Het Aemstelredams Amoreus lietboek (1589)*. In: *De fiere nachtegaal. Het Nederlandse lied in de middeleeuwen*. Amsterdam.
- Porteman Karel & Mieke B. Smits-Veldt (2008), *Een nieuw vaderland voor de muzen*. Amsterdam.
- Recensie *Amoreuse Liedekens* (1986), In: *SpL* 28, 282-287.
- Vellekoop, C. (1985), *Hoe oud is 'oudt' in het Antwerps liedboek?*. In: A.M.J. van Buuren e.a. (red.), *Tussentijds. Bundel studies aangeboden aan W.P. Gerritsen ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag*. Utrecht.